BIBLIORUM CHRONOLOGIA.

Hodiernorum disquisitiones in Veterum tum libris tum monumentis interrogandis rem chronologicam ab omni trica et nodo adeo non absolverunt, ut e contra eam reliquerint intricatam magis atque arduam. Propterea egregium in hoc genere opus cui titulus, *Fasti Hellenici*, auctore Clinton, Lectoribus indicasse, nec non brevem tabulam, ex opere Dⁿ Sepp gallice inscripto *La Vie de N.-S. Jésus-Christ*, tom. II, pag. 454, desumptam, oculis hic subjecisse, satis ad rem nostram duximus.

A. C.

HISTORIA.	ANNI MUNDI.	ANNI ANTE CHRIS.
Adamus, 130 ann. natus, gignit Seth.	130	4081
Seth, 105 ann. natus, gignit Enos.	235	3956
Enos, 90 ann. natus, gignit Cainan.	325	3866
Cainan, 70 ann. natus, gignit Malaleel.	395	3796
Malaleel, 65 ann. natus, gignit Jared.	460	3731
Jared, 62 ann. natus, gignit Enoch.	622	3569
Enoch, 65 ann. natus, gignit Mathusaleh.	687	3504
Mathusaleh, 187 ann. natus, gignit Lamech.	874	3317
Lamech, 182 ann. natus, gignit Noe.	1056	3135
Noe, 500 ann. natus, gignit Sem, Cham et Japhet.	1656	2635
Mathusaleh moritur 969 ann. natus. Peragitur diluvium, jubilæo post creationem 34ᵃ (quot annis Christus in terris vixit), Noe vero vitæ annum 600ᵐ agente. Cessat diluvium.	1657	2534
Post biennium, Sem, 100 ann. natus, gignit Arphaxad.	1659	2532
Arphaxad, 35 ann. natus, gignit Sale.	1694	2497
Sale, 30 ann. natus, gignit Heber	1724	2467
Heber, 34 ann. natus, gignit Phaleg.	1758	2433
Phaleg, 30 ann. natus, gignit Reu.	1788	2403
Reu, 32 ann. natus, gignit Sarug.	1820	2371
Sarug, 30 ann. natus, gignit Nachor.	1850	2341
Nachor, ann. 29 natus, gignit Thare.	1879	2312
Thare, 70 ann. natus, gignit Abram, Nacher et Haran.	1949	2242
Abram, 75 ann. natus, in terram Chanaam venit.	2084	2107
Abraham, 86 ann. natus, gignit Ismael.	2095	2096
Abraham, 100 ann. natus, gignit Isaac.	2109	2082
Isaac, 40 ann. natus, Rebeccam ducit.	2149	2052
Isaac, 60 ann. natus, gignit Esaü et Jacob.	2159	2022
Abraham, 175 ann. natus, moritur.	2184	2007
Esaü quadragenarius ducit filiam Beeri Hethæi.	2209	1982
Jacob, 77 ann. natus, in Mesopotamiam fugit.	2246	1945
Jacob, 91 ann. natus, gignit Joseph.	2260	1931
Jacob, 97 ann. natus, in terram Chanaan revertitur.	2266	1925
Joseph, 16 ann. natus, venditur a fratribus.	2276	1915
Isaac, 180 ann. natus, moritur.	2289	1902
Jacob, 130 ann. natus, in Ægyptum venit, anno 24 post ipsius Josephi adventum, 215 vero post Abrahami migrationem.	2299	1892
Jacob moritur, 147 ann. natus.	2316	1875
Joseph moritur, 110 ann. natus.	2370	1821
Israelitæ Ægypto exeuntes ann. captivitatis 430, mundi vero 2706, vel potius 2700, si summam rotundes, quod in tanta supputationum varietate licet.	2700	1491

HISTORIA.	ANNI MUNDI.	ANNI ANTE CHRIS.
Anni 480 numerantur ab Ægyptiaca captivitate ad ædificationem Templi, anno 4 Salomonis regnantis.	3180	1011
Hinc ad Herodiani templi ædificationem elapsi sunt anni 1000. Salomon autem post ædificatum Templum regnat 36 ann.	3216	975
Roboam 17 ann. regnat.	3233	958
Abia 3 ann. regnat.	3236	955
Asa 41 ann. regnat.	3277	914
Josaphat 25 ann. regnat.	3302	889
Joram 8 ann. regnat.	3310	881
Ochosias 1 ann. regnat.	3311	880
Athalia 6 ann. regnat.	3317	874
Joas 40 ann. regnat.	3357	834
Amasias 29 ann. regnat.	3386	805
Osias 52 ann. regnat.	3438	753
Joathan 16 ann. regnat.	3454	737
Achaz 16 ann. regnat.	3470	721
Ezechias 29 ann. regnat.	3499	692
Manasses 55 ann. regnat.	3554	637
Amon 2 ann. regnat.	3556	635
Josias 31 ann. regnat.	3587	606
Joachaz 3 mens. regnat.		
Joachim 11 ann. regnat.	3598	595
Joachim 3 menes. regnat.		
Sedecias 11 ann. regnat, ante Hierosolymam a Nabuchodonosore expugnatam. Quæ expugnatio contigit ann. 430 post templum salomonicum ædificatum, 580 ante Christum natum, seu 166 post Urbem conditam.	3610	583
Joachim enim captivus egit Babylonæ 37 annos, usque ad Evilmerodachi regnum (IV *Reg.* XXV). Hinc autem ad Babylonis a Cyro expugnationem 23 anni elapsi sunt juxta canonem Ptolomæi, 233 vero ad Ptolomæum Lagam, deinde 275 ad Alexandriam ab Augusto captam (ann. 724 U. C.). Nunc si annos 166 ex 747 (quo Urbs condita fuit) eximas, habebis 581, seu mundi annum.	4191	1
Igitur a mundo creato ad natum Christum intercesserunt anni 4191 *solares*, *lunares* autem 4320, *sacerdotales* vero 5625.		
Cf. des Vignoles, *Chronologie de l'Histoire Sainte.*		

COMMENTARIA

IN GENESIM.

ARGUMENTUM.

Inscribitur hic liber hebraice de more a prima libri voce בראשית *berescit*, id est, in principio; græce et latine vocatur *Genesis*. Enarrat enim generationem, id est creationem, sive natales mundi et hominis, ejusque lapsum, propagationem et gesta, maxime Patriarcharum, Noe, Abraham, Isaac, Jacob et Joseph: complectiturque Genesis gesta annorum 2310. Tot enim interfluxerunt ab Adamo, et a mundi creatione, usque ad mortem Josephi, in qua finitur Genesis, ut patet, si addas annos Patrum in hac chronologia: nam

Chronologia Geneseos.

Ab Adam usque ad diluvium fluxerunt anni 1656.

A diluvio ad Abraham, anni 292.

Anno 100 Abrahæ natus est Isaac, *Genes.* cap. XXI, vers. 4.

Anno 60 Isaaci natus est Jacob, *Genes.* XXV, 26.

Anno 91 Jacobi natus est Joseph, uti ostendam *Genes.* XXX, 23.

Joseph vixit annos 110, *Genes.* L, 25.

Adde hos annos, invenies ab Adamo ad mortem Josephi annos 2310.

Dividi potest Genesis in quatuor partes, quas totidem tomis divisit et prosecutus est Pererius. *Prima* complectitur gesta ab Adam usque ad diluvium, *Genes.* VII. *Secunda* continet gesta a Noe et diluvio usque ad Abraham, puta ea, quæ narrantur a cap. VII usque ad cap. XII. *Tertia* continet gesta Abrahæ a cap. XII usque ad Abrahæ mortem, *Genes.* XXV. *Quarta* a cap. XXV ad finem Geneseos complectitur gesta Isaaci, Jacobi et Josephi, finiturque in morte Josephi.

Scriptores in Genesim.

Scripserunt in Genesim Origenes, S. Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Procopius, Chrysostomus, Eucherius, Rupertus et alii. S. Ambrosius post S. Basilium scripsit lib. *Hexameron*, item lib. de Noe, de Abraham, de Isaac, Jacob, Joseph, etc. B. Cyrillus scripsit libros V, quibus adde ejusdem Glaphyra, id est, exsculpta, *q. d.* Pauca e multis selecta, quibus non litteralem, sed mysticum fere sensum persequitur. Exstant ea manuscripta, quibus ego usus sum, eaque post cum aliis edidit noster P. Andreas Schottus. Scripsit etiam Albinus Flaccus *Quæst. in Genes.* Scripsit quoque in priora capita Geneseos Junilius Episcopus Africanus, qui exstat tom. VI *Biblioth.* SS. *Patrum.* Scripsit insuper Anastasius Sinaita, monachus, ac postea Antiochiæ Episcopus et Martyr, anno Domini 600, undecim libros *Hexam.* in Genesim, in quibus allegorice de Christo et Ecclesia prima Geneseos capita exponit. Exstant in appendice *Bibliothecæ* SS *Patrum.* Scripsit et Thomas Doctor, non sanctus ille Angelicus, sed Anglicus, puta Eboracencis Doctor sub anno Christi 1400. Anglici enim hæc esse, non Angelici Doctoris, testis est S. Antoninus, et Sixtus Senensis, lib. IV *Bibliothecæ Sanctæ*: licet S. Thomæ Aquinati hæc adscribere conetur Antonius Senensis, qui primus ea edidit; et quia vulgo hæc nomine S. Thomæ citantur, nos quoque ita loquemur, ne quis alium aliquem nos citare putet. Scripserunt quoque in Genesim post Lyranum, Hugonem, Dionysium Carthusianum, recentiores permulti, inter quos excellit varietate doctrinæ Pererius. Scripsit olim præ cæteris prolixe, magno singulorum examine et judicio, Alphonsus Tostatus Episcopus Abulensis, cui merito hoc datur elogium:

Hic stupor est mundi, qui scibile discutit omne.

Mortuus est enim anno ætatis quadragesimo. Denique scripsit nuper in cap. I Geneseos duos ingentes tomos Ascanius Martinengus Brixianus, quos *Glossam magnam in Genesim* inscribit: in qua catenam e Patribus et Doctoribus texit, ac quæstiones omnes incidentes fuse discutit (1).

Verum quia de S. Scriptura verissimum est illud: Ars longa, vita brevis; hac de causa, quæ alii fuse dixerunt, ego in pauca constringam, et impense brevitati, æque ac soliditati et methodo studebo: ideoque moralia præclariora tantum intexam, et subinde ad auctores, qui fusius ea pertractant, remittam; atque hic semel universim concionatores, omnesque, qui moralibus inhiant, monitos, velim, ut legant S. Chrysostomum, Ambrosium, Origenem, Rupertum, Rabanum, Hieronymum ab Oleastro, Pererium, Ha-

(1) Quibus adde Joannem de la Haye, *Commentarii in Genesim*, Lugduni 1638; Drechsler, *Die Einheit und Aechtheit der Genesis*, 1838.

merum, Caponjum et Joannem Ferum, qui tamen cum grano salis legi debet : valde enim fidem extollit, quod propter Lutherum et Calvinum hoc tempore periculosum est. Denique legant Dionysium Carthusianum, qui singula fere moraliter applicat et explicat : atque Antonium Honcalam Canonicum Abulensem, qui pie æque ac docte in Genesim commentatur.

Denique, dum hosce jam dictos citabo, non annotabo locum; subintelligo enim, quod cuique obvium est cogitare, ipsos in hunc locum quem tracto id dicere : alias ordinarie locum annotabo. In opere autem Hexameron, *Genes.* I, loca non annotabo, quia omnes sciunt Interpretes illud ibidem tractare, Scholasticos vero in II *Sent.*, dist. XII et seq., aut *part.* I, quæst. LXVI et seq. Jam quia nonnulli Patres et Doctores verbis sunt proflui et prolixi, ego vero breviloquus sum, ne opus nimis excrescat, et lector defatigetur, hac de causa subinde verba eorum redundantia, et iterata succido; ac nonnullis intermediis omissis, seligo connectoque ea quæ nervum et pondus majus habent : itaque omnem eorum succum extraho, eumque in pauca ipsorummet verba contraho, ut legentium et tempori, et gustui commodisque consulam.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur mundi creatio et opus sex dierum, scilicet primo die factum est cœlum, terra et lux. Secundo die vers. 6, factum est firmamentum. Tertio die vers. 9, factum est mare et arida cum herbis et plantis Quarto die vers. 14, factus est sol, luna et stellæ. Quinto die vers. 20, producti sunt pisces et aves. Sexto die vers. 24, producta sunt jumenta, reptilia, bestiæ, eisque Deus benedicit et cibum assignat cæterisque hominem quasi dominum præficit.

1. In principio creavit Deus cœlum et terram. 2. Terra autem erat inanis et vacua, et tenebræ erant super faciem abyssi; et Spiritus Dei ferebatur super aquas. 3. Dixitque Deus : Fiat lux, et facta est lux. 4. Et vidit Deus lucem quod esset bona; et divisit lucem a tenebris. 5. Appellavitque lucem Diem, et tenebras Noctem : factumque est vespere et mane, dies unus. 6. Dixit quoque Deus : Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis. 7. Et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Et factum est ita. 8. Vocavitque Deus firmamentum Cœlum : et factum est vespere et mane, dies secundus. 9. Dixit vero Deus : Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt, in locum unum; et appareat arida. Et factum est ita. 10. Et vocavit Deus aridam, Terram; congregationesque aquarum appellavit maria. Et vidit Deus quod esset bonum. 11. Et ait : Germinet terra herbam virentem et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum juxta semen suum, cujus semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. 12. Et protulit terra herbam virentem, et facientem semen juxta genus suum, lignumque faciens fructum, et habens unumquodque sementem secundum speciem suam. Et vidit Deus quod esset bonum. 13. Et factum est vespere et mane, dies tertius. 14. Dixit autem Deus : Fiant luminaria in firmamento cœli, et dividant diem ac noctem, et sint in signa et tempora, et dies et annos; 15. ut luceant in firmamento cœli, et illuminent terram. Et factum est ita. 16. Fecitque Deus duo luminaria magna : luminare majus, ut præesset diei; et luminare minus, ut præesset nocti; et stellas. 17. Et posuit eas in firmamento cœli, ut lucerent super terram, 18. et præessent diei ac nocti, et dividerent lucem ac tenebras. Et vidit Deus quod esset bonum. 19. Et factum est vespere et mane, dies quartus. 20. Dixit etiam Deus : Producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile super terram sub firmamento cœli. 21. Creavitque Deus cete grandia, et omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas, et omne volatile secundum genus suum. Et vidit Deus quod esset bonum. 22. Benedixitque eis, dicens : Crescite, et multiplicamini, et replete aquas maris; avesque multiplicentur super terram. 23. Et factum est vespere et mane, dies quintus. 24. Dixit quoque Deus : Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta et reptilia, et bestias terræ secundum species suas. Factumque est ita. 25. Et fecit Deus bestias terræ juxta species suas, et jumenta, et omne reptile terræ in genere suo. Et vidit Deus quod esset bonum. 26. Et ait : Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; et præsit piscibus maris, et volatilibus cœli, et bestiis, universæque terræ, omnique reptili quod movetur in terra. 27. Et creavit Deus hominem ad imaginem suam; ad imaginem Dei creavit illum, masculum et feminam creavit eos. 28. Benedixitque illis Deus, et ait : Crescite, et multiplica-

mini, et replete terram, et subjicite eam, et dominamini piscibus maris, et volatilibus cœli, et universis animantibus, quæ moventur super terram. 29. Dixitque Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam; 30. et cunctis animantibus terræ, omnique volucri cœli, et universis quæ moventur in terra, et in quibus est anima vivens, ut habeant ad vescendum. Et factum est ita. 31. Viditque Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona. Et factum est vespere et mane, dies sextus.

Vers. 1. 1. IN PRINCIPIO. — *Primo*, S. Augustinus, lib. I *De Genesi ad litter.*, cap. 1; Ambrosius et Basilius, hom. 1 *Hexam.*: « In principio, » inquiunt, id est in Filio; per Filium enim quasi ideam et sapientiam Patris omnia esse creata, docet Apostolus, *Coloss.* I, 16. Verum hæc expositio mystica est et symbolica (1).

Quid in principio? Prima expositio.

(1) Patritius, opere cui titulus *De Interpretatione Scripturarum Sacr.*, lib. II, Quæst. II, quærit, *An prima vox Geneseos verti litteraliter possit : In Filio*, et ita concludit : « Cæterum, an hanc vocum *in principio* significationem sequi præstet, quam alteram, de qua quæstio prima fuit, definire securus non ausim ; etsi, quum posterior hæc (*per Filium*) certa atque explorata non sit, fatear me priorem præferre, utpote magis obviam magisque communem. »

Præcipua autem argumenta sunt hæc : *a*) Nomini huic in illa sententia potest hæc notio subesse. Eo quippe nomine, non modo tempus, sed etiam causa quandoque significatur. Filium autem Dei, Verbum, inquam, æternum, rerum omnium creatarum causam esse nos docuerunt Scriptores, non modo novi Testamenti, sed et veteris, sive quum omnia per ipsum creata fuisse pronuntiant, *Ps.* XXXIII, 6 (hebr.); *Prov.* VIII, 30, coll. 22-29 hebr.; *Sap.* IX, 1; *Joan.* I, 3; I *Cor.* VIII, 6; *Eph.* II, 10; *Coloss.* I, 16, 17; *Hebr.* I, 2; II, 10; sive quum ipsum nomine principio designant, *Coloss.* I, 18; *Apoc.* XXII, 13; adeoque et τὴν ἀρχὴν τῆς κτίσεως, *principium creationis*, *Apoc.* III, 14, operumque a Deo factorum, *Prov.* VIII, 22, diserte vocant. Eccur itaque hic idem Dei Filius æternumque Verbum nequiverit commemorari eoque nomine vocari, ubi ipsa rerum omnium primordia ipsamque conditionem Moyses narrare aggreditur. Præpositio ב vim quoque *per* habet, ob quam *beth auxilii* vocari solet. Sed et græco ἐν et latino *in* vis eadem quandoque est, neque in Scripturis Sacris solummodo, sed et in aliis quoque libris; quare Theophilus Antiochenus de primis Geneseos verbis hæc scripsit : Ἐν ἀρχῇ... τούτεστι, διὰ τῆς ἀρχῆς, *in principio*,... *id est, per principium*. *b*) Aliam rationem suggerunt ea quæ deinceps in hoc eodem Geneseos capite sequuntur. Moyses enim narratione sua persequens cætera Dei opera, quibus is materiam de nihilo creatam in varias rerum formas digessit, scribit ea facta fuisse *Deo dicente*, singulis operibus verba illa præscribens : « Dixit Deus. » Jam vero, inquit Augustinus, « Patre loquente dicitur Verbum, quod Filius est, » *De Gen. ad litter.* lib. I, cap. V. Si itaque Moyses narravit Deum per Filium materiam digessisse, veri prorsus simile videtur eumdem narrasse etiam ipsam materiam per Filium a Deo fuisse productam, quum non minus productio hæc, quam dispositio illa, Filii opus fuerit. Cf. Augustinum, *De Gen. ad litt.* lib. I, cap. III, § 8. *c*) *Prov.* VIII, 21, Sapientiæ nomine divina ὑπόστασις, hoc est, Dei Filius, loquens inducitur, qui et a Paulo *Sapientia* vocatur, I *Cor.* I, 24, 30. Commemorat Sapientia, Filius inquam Dei, opera creatoris, seque simul vocat « principium viæ ejus. » Ut autem illorum operum enumerationem, quæ deinceps fit, manifeste patet exscriptam esse ex Genesi, ita vix credibile est aliunde quam ex Geneseos, desumptam fuisse appellationem. Quo semel posito Salomon quoque iis adnumerandus foret, qui senserunt *in principio* significare *in Filio*, seu *in Verbo*. *d*) Hunc vocis illius sensum a majoribus sibi traditum Judæos veteres accepisse, rite probat Drach, *De l'Harmonie entre l'Eglise et la Synagogue*, tom. I, pag. 286. *e*) Quinam Patres id docuerint, videre est ap. Patritium, *ibid.*, p. 27. In cæmeterio Callisti visitur titulus loculi, in quo pro usitata illa clausula : « In pace et in Christo, » hæc alia legitur : « Dormit in pace et *principio*, » apud Fabrettum, *Inscription.* pag. 553, quod adjungere poteris testimoniis Patrum. *f*) Admissa hac sententia, non concidit argumentum ex verbis illis desumptum ad refellendam creationem rerum æternam. Nam SS. Patres, scriptoresque illi Dei Filium *principium* a Moyse vocari docent, non modo quia materies universa in speciem atque ordinem per ipsum digesta est, sed etiam quia ipsam hanc materiam, quæ nihil prius fuerat, de nihilo Deus per ipsum Filium creavit. Igitur Filius Dei a Moyse *principium* dicetur non modo quia « omnia per ipsum *facta* sunt, » nec solum quia per eum Deus « creavit, *ut essent* omnia, » sed « quia *ex nihilo* fecit illa Deus » per ipsum Verbum, quæ nihil olim fuerant; at, quæ ita de nihilo exstitere, patet ea æterna esse non posse, sed esse cœpisse.

Secunda.

Secundo et melius ad litteram, iidem Augustinus, Ambrosius et Basilius ibidem, et Concilium Lateranense, cap. *Firmiter*, de summa Trinitate et fide Catholica : « In principio, » inquiunt, id est in primordio seu initio, non æternitatis, non ævi, sed temporis et mundi, quando nimirum simul cum mundo cœpit mundi duratio, puta tempus. Licet enim initio mundi non esset tale tempus quale jam est; jam enim tempus nostrum est mensura motus primi mobilis, solis et cœlorum; tunc autem necdum erat primum mobile, sol et cœli, et consequenter necdum erat eorum motus, qui tempore mensurari posset : erat tamen tunc duratio rei corporeæ, puta cœli et terræ, quæ similis et commensa erat tempori nostro, ac proinde re ipsa erat tempus : res enim corporea mensuratur tempore, sive ipsa moveatur, sive quiescat : tempus enim est mensura corporum, sicut ævum est angelorum, et æternitas Dei; Aristotelice tamen loquendo, tempus saltem natura posterius est motu, et corpore mobili. Unde S. Augustinus in *Sententiis*, numer. 280 : « Facta creatura, inquit, motibus cœperunt currere tempora. Unde ante creaturam frustra tempora requiruntur, quasi possint inveniri ante ipsa tempora. Motus enim si nullus esset, vel spiritalis, vel corporalis creaturæ, quo per præsens præteritis futura succederent, tempus nullum omnino esset. Moveri autem creatum non utique posset, si non esset. Potius ergo tempus a creatura, quam creatura cœpit ex tempore; utrumque autem ex Deo. Ex ipso enim, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. »

Quando creatum cœlum et terra?

Nota, Deum creasse cœlum et terram non in tempore, sed in principio temporis, id est, in primo temporis momento, puta in primo mundi instanti. S. Basilius et Beda putant cœlum et terram non primo die, sed paulo ante primum diem, utpote ante lucem, creata esse. Verum hæc non ante, sed ipso primo die, puta initio primæ diei, antequam lux produceretur, creata esse, patet *Exodi* XX, 1.

Tertia.

Tertio et simplicissime : « in principio, » id est ante omnia, ita ut nihil Deus crearit prius, vel ante cœlum et terram. Sic *Joannis* cap. I, vers. 1, dicitur : « In principio erat Verbum, » quasi diceret : Ante omnia, puta ab æterno erat Verbum. Hunc sensum adfert quoque S. Augustinus supra.

Quale tempus ante motum primi mobilis?

Uterque hic sensus genuinus est et litteralis, et ex secundo contra Platonem, Aristotelem et alios patet mundum non esse æternum. Ex tertio patet angelos non ante mundum corporeum, sed simul cum eo a Deo creatos esse, uti docet Concilium Lateranense inferius citandum.

Quarta.

Tribus hisce alias explicationes addunt veteres. *Quarto* ergo, « in principio, » id est in principatu, seu in potentia regia (hanc enim significat quoque Græcum ἀρχή, unde ἄρχοντες vocantur principes et magistratus), Deus fecit cœlum et terram, inquit Tertullianus, lib. *Contra Hermogenem*. Sic et Procopius : « Deus, inquit, qui est Rex regum, et planissime sui juris existens, nec aliunde pendens, cunctaque pro suo arbitrio administrans, excitavit hoc universum simul cum speciebus et formis; imo et materiam ipse deprompsit, nec aliunde eam mutuatus est. »

Quinta.

Quinto, Aquila pro *in principio*, vertit, *in capite*, id est summatim, simul omnia comprehensim, seu acervatim. Deus enim creans cœlum et terram, in iis simul quasi reliqua omnia creavit summatim; ex iis enim cætera postmodum efformavit. Hebræum enim *rescit*, id est principium, deducitur a ראש *ros*, id est caput.

Sexta.

Sexto, S. Ambrosius et S. Basilius, homil. 1 *Hexam.*: « In principio, » inquiunt, id est in momento, citra omnem, etiam minimam temporis morulam, nam impartibile est principium. Sicut enim principium viæ non est via, sic principium temporis non est tempus, sed instans.

Septima.

Septimo, « in principio, » id est ut res principales, præstantiores et primordiales. Ita S. Ambrosius, Procopius et Beda.

Octava.

Octavo, « in principio, » id est prima, tanquam fundamenta et bases universi, inquit S. Basilius et Procopius. Sic dicitur : « Principium sapientiæ timor Domini; » est enim timor fundamentum sapientiæ, et primus ad eam gradus.

Nona.

Denique Junilius hic : τὸ, inquit, *in principio* notat Dei æternitatem et omnipotentiam. « Quem enim in principio temporum mundum creasse perhibet, ipsum profecto ante tempora æternaliter extitisse designatur : et quem ipso conditionis initio cœlum et terram creasse narrat, tanta celeritate operationis omnipotentem esse declarat. »

Creavit. Unde?

CREAVIT — proprie scilicet ex nihilo, ex nulla materia præexistente. Ita sancta illa mater Machabæorum, lib. II, cap. VII, ad filium : « Peto, ait, nate, ut aspicias ad cœlum et terram, et ad omnia quæ in eis sunt, et intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus. » *Secundo*, « creavit, » scilicet solus, ut ait Isaias, cap. XLIV, vers. 24, per se suamque omnipotentiam, non per angelos, utpote qui necdum erant, et etiamsi fuissent, creationis tamen non possunt esse administri. *Tertio*, « creavit » secundum ideam et exemplar, quod ab æterno mente sua conceperat. Tunc enim Deus erat

Quis?

Ad quid?

Mundum mente gerens pulchrum pulcherrimus ipse,

ut canit Boetius, lib. III *De Consolat.*, metro 9. *Quarto*, creavit cœlum, non quod illo indigeret, sed quia bonus est, et quia voluit hac ratione Deus bonitatem suam mundo et hominibus communicare : decebat enim ut a bono Deo bona opera fierent, ait Plato, et ex Platone S. Augustinus, lib. XI *De Civit.*, cap. XXI. Quare pulchre idem Augustinus, I *Conf.* : « Fecisti, inquit, nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te; » et : « Cœlum et terra clamant, Domine, ut amemus te. »

Cur?

Nota : Creare apud Ciceronem et Gentiles est generare; apud Græcos vero idem sunt creatio et conditio. Verum in S. Scriptura creare cum dicitur de iis quæ ante nullo modo exstiterunt, significat ex nihilo aliquid facere. Ita S. Cyrillus, lib. V *Thesauri*, cap. IV; S. Athanasius, in epist. quæ *Synodi Nicænæ decreta contra Arianos* inscribitur; S. Justinus, in *Admonitorio*; Rupertus, lib. I *Gen.*, cap. III; Beda et Lyranus hic. Nam, ut docet D. Thomas, I *part.*, *Quæst.* LXI, art. 5, emanatio universalis rerum omnium non nisi ex nihilo fieri potuit.

Hieronymus ab Oleastro Hebræum ברא *bara* vertit, *divisit*. Unde sic ipse transfert, « in principio divisit Deus cœlum et terram. » Putat enim ipse Deum primo omnium creasse aquas cum terra, easque maximas et vastissimas, atque ex eis deinde produxisse cœlos (quod hic tacet et præsupponit Scriptura), ac denique eas a terra et aquis divisisse, atque hic tantum exprimi. Verum hoc figmentum ab omnibus Patribus et Doctoribus rejicitur, qui *bara* vertunt, *creavit*. Hoc enim proprie significat : nusquam enim significat *divisit*, uti sciunt hebraice docti. Nam Moses hic primam

mundi molitionem et productionem describit, ab eaque Geneseos, id est natalium mundi, historiam orditur. Loca similia quæ ex Josue et Ezechiele pro se citat Oleaster, nil probant. Ibi enim ברא non dividere, sed succidere et destruere significat. Est enim unum ex iis quæ sunt contrariæ significationis (1).

Tropologice, tripliciter contemplandæ sunt creaturæ. *Primo*, considerando quid sint ex se, nimirum nihil, quia ex nihilo factæ sunt, et ex se in dies mutantur, et ad nihilum tendunt. *Secundo*, considerando quid sint ex dono creatoris, scilicet bonæ, pulchræ, stabiles et æternæ, itaque opificis sui imitentur stabilitatem. *Tertio*, quod Deus iis utatur ad hominum punitionem et præmiationem. Sic audimus omnem creaturam hæc tria nobis inclamantem : *Accipe, redde, fuge*; accipe beneficium, redde debitum, fuge supplicium. *Prima* vox est famulantis, *secunda* admonentis, *tertia* comminantis. Tropologia de triplici creaturarum contemplatione.

Hinc patet *primo*, error Stratonis Lampsaceni, qui mundum ingenitum fuisse, et suapte vi ab æterno exstitisse finxit. *Secundo*, error Platonis et Stoicorum, dicentium mundum a Deo quidem fuisse conditum, sed ex materia æterna et ingenita; quia hæc materia esset increata, Deoque coæterna, ac consequenter esset ipse Deus, ut recte objicit Hermogeni Tertullianus. *Tertio*, error Peripateticorum, asserentium Deum non voluntate, nec libere, sed ex naturæ necessitate ab æterno creasse mundum. *Quarto*, error Epicuri, docentis mundum fortuita atomorum coitione et conjunctione esse productum. Philosophorum errores refutantur.

Præclare S. Augustinus, lib. XI *De Civit.*, cap. III :

Mundus ipse, inquit, ordinatissima sua mutabilitate et mobilitate, et visibilium omnium pulcherrima specie quodammodo tacitus, et factum se esse, et non nisi a Deo ineffabiliter atque invisibiliter magno, et ineffabiliter atque invisibiliter pulchro fieri se potuisse proclamat. » Hinc omnes philosophorum scholæ quæ divinius aliquid sapuerunt, nihil esse quod tam arguat et factum esse a Deo mundum, et ejus cura administrari, consensu unico affirmant, quam aspectum ipsum mundi totius, considerationemque decoris ejus atque ordinis. Ita Plato, Stoici, Cicero, Plutarchus et Aristoteles, cujus hæc de re argumentum refertur a Cicerone, lib. II *De Natura Deorum*.

Quomodo creavit? Nota : Deus creavit cœlum et terram jubendo et dicendo : Fiat cœlum et terra, ut expresse habetur IV *Esdræ*, VI, 38, et *Psalm.* XXXII, vers. 6 : « Verbo, inquit, Domini cœli firmati sunt; » unde infert S. Basilius : quia potestate, arte, libertate Deus fecit hunc mundum, eadem potest alios plures creare : rursum eadem potest mundum annihilare. Mundus enim respectu Dei est quasi stilla situlæ, et quasi gutta roris, ut dicitur *Isaiæ* XL, 15, *Sapient.* XI, 23 : hinc et Deus dicitur tribus digitis appendere molem terræ.

Objectio. Dices : Cur ergo Moses non dicit hic Deum dixisse : Fiat cœlum, sicut ait eum dixisse : Fiat lux?

Responsio. Respondeo, Mosen uti potius verbo « creavit » quam « dixit, » ne populus Judæorum rudis ex verbo « fiat, » conciperet materiam præviam, cui Deus dixerit, vel ex qua cœlum et terram produxerit. Ita Rupertus, qui tres causas assignat. *Primum*, inquit, cum ipsum principium sit Dei verbum, superfluum et ineptum esset dicere : « In principio dixit Deus. » *Secundo*, quia nondum erat aliquid cui præceptum fieret. *Tertio*, dicit « creavit, » non « fiat, » ut materiæ omnis creator Deus evinceretur.

Hæreticorum errores. Deus. — Errant ergo Simon Magus, Arius et alii, dicentes, quod Deus crearit Filium; Filius vero crearit Spiritum Sanctum; Spiritus Sanctus crearit angelos; angeli mundum. Errant secundo Pythagoras, Manichæi et Priscillianistæ, dicentes duo esse principia rerum, sive duos esse deos : unum bonum, conditorem spirituum; secundum malum, conditorem corporum. Pro *Deus* hebr. Voces *Elohim* explicatio. est אלוהים *elohim*, quod deducitur ab אל *el*, id est fortis, et אלה *ala*, id est adjuravit, obligavit, astrinxit; eo quod Deus suam potentiam, virtutem et bona omnia det et conservet creaturis; et per hoc eas sibi quasi juramento obstringat ad sui cultum, obedientiam, timorem, fidem, spem, invocationem, gratitudinem.

Elohim itaque dicitur Deus, qua creator, gubernator, judex, inspector et vindex universorum; hocque nomine Elohim utitur hic Moses, *primo*, ad hoc, ut sciant homines eumdem esse conditorem mundi et judicem, qui, sicut mundum creavit, ita et judicabit, quasi Elohim, id est judex. *Secundo*, ut sciat Dei voluntate, judicio, sapientia mundum esse conditum a Deo. *Tertio*, ut sciant cuncta ab eo in justa lance esse disposita, tributumque esse cuique rei id, quod illi quasi debebatur, videlicet quod natura illius, bonumque universi postulabat. *Quarto*, ut sciant quod, uti a Deo creatus est mundus, ita ab eodem conservetur et regatur, ut docet *Job* XXXIV, 18 et seq., et *Sapient.* XI, 23 et seq. (1).

Quocirca Aben Ezra et Rabbini dicunt Deum hic vocari *Elohim* ad declarandum ejus majestatem, tresque ejus dotes, scilicet intelligentiam, sapientiam, prudentiam, quibus ipse condidit mundum. Alii ad idearum et perfectionum multitudinem quæ in Deo sunt, Mosen respexisse putant. Nota : Deus Mosi revelavit suum nomen *Jehova*. Ante Mosen ergo Deus vocabatur *Elohim*. Unde et serpens ita Deum vocavit dicens : « Cur præcepit vobis Deus? » hebraice *Elohim*. Unde liquet, ab initio mundi Adamum et Evam Deum vocasse *Elohim*. Ita Beda.

Quid ergo est *Elohim*? quid est Deus? *Primo*, Aristoteles, vel quisquis est auctor libri *De Mundo ad Alexandrum* : « Quod, inquit, in navi est gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in civitate lex, in exercitu imperator, hoc idem in mundo est Deus, nisi quod in illis principatus est laboriosus, perturbatus et anxius; in Deo vero est facilis, ordinatus et tranquillus. » Elohim quid? Resp. Primo.

Secundo, S. Leo, serm. 2 *De Passione* : « Deus, inquit, est, cujus natura est bonitas, cujus voluntas potentia, cujus opus misericordia. » Secundo.

Tertio, Aristoteles, vel quisquis est auctor libri *De Sapientia secundum Ægyptios*, lib. XII, cap. XIX : « Deus, inquit, est a quo sunt perpetuitas, locus et tempus, cujusque beneficio permanent; et sicut centrum circuli in seipso est, lineæ autem ab eo ductæ ad ambitum, ipseque ambitus cum punctis in eodem centro existunt : sic quoque naturæ omnes, tam quæ ad intellectum, quam quæ ad sensum pertinent, in agente primo (in Deo) consistunt et confirmantur. » Tertio.

Quarto, Deus est ipsa providentia rerum omnium; nam, ut ait S. Augustinus, lib. III *De Trinit.* cap. IV : « Nihil fit visibiliter et sensibiliter, quod non de interiori invisibili atque intelligibili aula summi imperatoris, aut jubeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem justitiam præmiorum atque pœnarum, gratiarum et retributionum, in ista totius creaturæ amplissima quadam immensaque republica. » Quarto.

Quinto, idem S. Augustinus : Si videris, inquit, Quinto.

(1) Equidem בראה forma pihel *præcidere, polire* significat, sed e forma pihel primigeniam hujus verbi notionem colligere necesse non est. « De ipsa vi ac notione formæ kal, ait Patritius, *ibid.*, pag. 4, hæc certo possumus affirmare. Forma hac verbi בראה nullo modo significari rerum fictionem, dispositionem aut elaborationem, ut sentire videtur Rosenmullerus hæc scribens : *Verbum* בראה *omnino eadem sumitur significatione qua* עשה *et* יצר; id enim iis refellimus, quæ inferius leguntur in Genesi : *Quod creavit Deus, ut faceret*, II, 3, ubi, perspicis discrimen necessario poni inter ea verba. Gesenius sane, quamvis et ipse existimet verbum בראה synonymum esse verborum עשה *fecit*, et יצר *finxit*, quod equidem de verbo עשה aliqua ex parte vere dictum puto, quatenus etiam *creare* est aliquid *facere*, discrimen tamen inter ea esse eadem illa locutione confirmat, quam ita explicat : *Produxit faciendo, id est, fecit novi quiddam producendo*. Insuper, quod verbum בראה ea forma significat, uni Deo tribui a scriptoribus sacris, et tunc solum hoc verbum adhiberi, quum Dei opera commemorantur, sive ea, quæ de nihilo producta, saltem quoad ipsorum materiam, vere dici possunt, ut sunt cœlum, terra, homines, animantia, sive prodigia, futurorum prædictiones, ac sublimiora quædam beneficia; ideoque non aliam verbo huic notionem subesse, nisi actionem aliquam unius Dei propriam. Præterea nunquam nomen aliquod materiem designans, ex qua aliquid factum sit, huic verbo annexum esse, quod tamen additur verbis עשה *fecit*, יצר *effinxit*; quo confirmatur בראה nequaquam idem esse ac *fingere* seu *effingere*. Quantum autem ex consideratis omnibus Scripturarum sacrarum capitibus, in quibus verbum istud forma kal usurpatur, conjicere est, non male de ejus significatione sensisse dicendi sunt Gesenius et Kocherus; placet enim ac juvat, in hujusmodi quæstionibus Protestantium recentiorum præsertim auctoritatem urgere. Gesenius quidem hæc scribit : *Ex modo dictis abunde apparebit hujus verbi usum in kal a significatione primaria*, quam ex arabica lingua et ex forma pihel, male tamen, ut dictum est, repetere solent recentiores, *prorsus diversum esse, idque magis de nova rei productione, quam de conformatione et elaboratione materiæ, usurpatum esse*. Thesaur. philolog. crit. sub radice בראה. Kocherus vero : *Verbum* בראה *de illis, quæ per omnipotentiam Dei quasi e nihilo mirabiliter existunt, adhiberi solet*. At si verbum בראה de uno Deo dicitur, et productionem significat, jam ratio est, cur dicatur ejus notio esse productio, quam unus Deus facere potest, id est, qua de nihilo aliquid creat. Cui rei, nisi confirmandæ, illustrandæ saltem illud facit, quod quum verbum בראה simulque unum aliud aut plura verba in eadem sententia conjunguntur, quæ operationem aliquam designent, בראה primo ponitur, inque historia ipsa creationis, adeoque ipso ejus initio, ubi primum Dei opus narratur, verbum illud adhibitum est, exinde vero alia verba. »

Quæcumque autem ex Scripturis deprompta contra hanc hujus verbi notationem regeri possunt, facile dilues, ubi hæc attendas. Res, quæ de materia conditæ atque effictæ a Deo ipso sunt, si ipsius materiæ, ex qua constant, rationem habeas, utpote de nihilo a Deo productæ, et ipsas a Deo productas de nihilo dici posse, puta corpora cœlestia, terrarum orbem, animalia, plantas hominesque ipsos, ut jam dictum est. Quæ ex materia et spiritu constant, ut sunt homines, et, quæ multorum sententia est, etiam animalia, de nihilo producta vere omnino dici : horum quippe nobilior pars ac potior attenditur. Ubi prodigia a Deo patrata referuntur, verbum illud usurpari, quia hæc, ut scribit Kocherus, « per omnipotentiam Dei quasi e nihilo mirabiliter existunt; » sive quia Deus in his patrandis, illam ipsam exserit potentiam, quam in rebus de nihilo producendis, inque legibus naturæ rerum constituendis, quibus per prodigia hæc abrogatur, exserebat. Denique hoc verbum, sicut cætera omnia, in figuratis locutionibus subinde adhiberi, ut est illud *Ps.* LI : « Cor mundum בראה *crea* in me Deus; » quis enim non videat translatam hic esse locutionem, atque poeticam imaginem, quæ quidem omnem suam vim depromat, si verbo בראה notio sit *creare*, hoc est, *producere de nihilo*. Atque ad hujusmodi figuratas locutiones referenda sunt ea, quæ sacri vates de magnis quibusdam rerum innovationibus olim futuris tanquam de nova creatione cecinere, *Ps.* CII, 19; *Isai.* XLIII, 7, LXV, 17, 18.

Quæ vero sive ex verbis κτίζω et ποιέω, quibus Græci bibliorum scriptores aut interpretes usi sunt pro verbo בראה, sive ex verbo latino *creare*, contra sententiam nostram proferri solent, aut possunt, non est cur ea moremur. Ultro enim damus, neutri harum verborum, saltem ex sua origine eam subesse notionem quam adserimus verbo בראה; ea tamen pro hoc verbo reddita sunt, quia opportuniora nec Græci habent nec Latini.

Notulam claudant hæc Gesenii verba, *ibid.* : « In disputatione de creatione ex nihilo a nonnullis ad nostrum etiam vocabulum provocatum est, quasi vel ex etymo et propria significatione ejus colligi possit, non creationem ex nihilo, sed æternæ materiæ conformationem in primo Genesios cap. doceri.... Primo autem Geneseos commate primam mundi ejusque rudis indigestique *creationem ex nihilo*, reliqua primi cap. parte molis recens creatæ *elaborationem* exponi, id rerum in tota hac sectione nexus perspicue docet. »

(1) אלוהים plurali nominis אלוה, a rad. אלה *coluit, adoravit*, proprie *omne quod colitur, adoratur*. Singularis tamen nonnisi in stylo poetico et in serioribus vet. Test. libris usurpatur. Alias fere de uno vero Deo vet. Test. Scriptores uti solent plurali, pro ea Hebræi sermonis proprietate, qua pluralis, tam masculinus, quam femininus, usurpari potest de *una* re, quæ in suo genere magna est et quodammodo excellens, ut ימים *maria* pro *mari magno*.

bonum angelum, bonum hominem, bonum cœlum; tolle angelum, hominem, cœlum; et quod reliquum est, bonorum essentia est, id est Deus : hinc

Sexto. *Sexto*, rex quidam Gentilis dixit Deum esse tenebras post omne lumen, eumque mentis ignorantia cognosci.

Septimo. *Septimo*, *Elohim* est, qui attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter, ut ait Sapiens.

Octavo. *Octavo*, *Elohim* est, in quo vivimus, movemur et sumus, *Actor*. XVII, 28.

Nono. *Nono*, « Deus, ait S. Augustinus in *Medit.*, est quem nec mens attingit, quia incomprehensibilis; nec intellectus, quia investigabilis; nec sensus percipit, quia invisibilis; nec lingua enuntiat, quia ineffabilis; nec scriptura explicat, quia inexplicabilis. »

Decimo. *Decimo*, « Deus, ait S. Nazianzenus, tract. *De Fide*, est quod, cum dicitur, non potest dici; cum æstimatur, non potest æstimari; cum definitur, ipsa definitione crescit; quia cœlum manu sua cooperit, pugno omnem mundi ambitum concludit : quem omnia nesciunt, et metuendo sciunt : cujus nomini et virtuti famulatur hic orbis, et ipsa elementorum sibi succedentium momentanea vicissitudo testimonium perhibet. »

Undecimo. *Undecimo*, « Deus est qui tribus digitis appendit molem terræ, qui mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit. Ecce gentes (coram eo) quasi stilla situlæ, et quasi momentum stateræ reputatæ sunt, insulæ quasi pulvis exiguus. Et Libanus non sufficiet ad succendendum, et animalia ejus non sufficient ad holocaustum. Qui sedet super gyrum terræ, et habitatores ejus sunt quasi locustæ, *Isaiæ* cap. XL, vers. 12, 15, 22.

Duodecimo. *Duodecimo*, Deus est de quo ait Sapiens cap. XI, vers. 23 : « Tanquam momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum, et tanquam gutta roris antelucani quæ descendit in terram. »

Decimo-tertio. *Decimo tertio*, « Materia subtilior est aer, aere anima, anima mens, mente ipse Deus, » ait Mercurius Trismegistus.

Nota : *Elohim* est numeri pluralis, in singulari enim dicitur *Eloah*. Bujus rei causa est : *Primo*, quod Hebræi res magnas et magnates honoris causa compellant numero plurali : uti faciunt et Latini, dicentes v. g. Nos Philippus rex Hisp. Sic *Job* XL, 10, elephas vocatur *Behemoth*, id est bestiæ, quia propter magnitudinem corporis et virium, est instar multarum bestiarum, ut docent Hebræi.

Secundo, plurale *Elohim* significat plurimam, summam et immensam Dei fortitudinem et potentiam creandi, gubernandi et judicandi.

Tertio, *Elohim* plurale innuit in Deo pluralitatem personarum, sicut unitas essentiæ in Deo innuitur per verbum singulare ברא *bara*, id est creavit, ut contra Cajetanum et Abulensem docent Lyranus, Burgensis, Galatinus, Eugubinus, Catharinus, Magister et Scholastici lib. II *Sent.*, dist. 1.

Quatuor causæ creationis.

Hæ itaque sunt quatuor causæ creationis et creaturarum, puta cœli et terræ : scilicet materialis est nihilum; formalis est forma cœli et terræ; efficiens est Deus; finalis est bonum, non Dei, sed nostrum. Creaturæ ergo omnes per totam æternitatem latuerunt in suo nihilo, et in suis ideis in mente divina, sed in tempore productæ sunt propter hominem. Deus enim, qui per omnem suam æternitatem in seipso fuerat beatissimus, in nullo modo beatior aut ditior effectus est; sed per eas volebat se effundere in creaturas et hominem, sicut mare redundans seipsum in littus effundit.

Condidit ergo Deus mundum ad hoc, *primo*, ut homini regiam domum, imo regnum præpararet; *secundo*, ut eidem theatrum rerum omnium, ac paradisum voluptatum quarumlibet exhiberet; *tertio*, ut librum ei præberet, in quo ipse Creatorem suum videret et legeret.

Variæ explicationes vocum cœli et terræ. Prima sententia.

COELUM ET TERRAM. — *Primo*, S. Augustinus, lib. I *De Genes. contra Manichæos*, cap. VII : Cœlum et terra, inquit, hic vocantur materia prima, eo quod ex illa cœlum die secundo, et terra die tertio producenda esset; sed non est probabile materiam solam sine forma creatam esse, nec talis vocari posset cœlum. Audi ipsum Augustinum : « Informis, ait, illa materia, quam de nihilo fecit Deus, appellata est primo cœlum et terra, non quia jam hoc erat, sed quia hoc esse poterat. Nam et cœlum scribitur postea factum : quemadmodum si semen arboris considerantes, dicamus ibi esse radices, et robur, et ramos, et fructus, et folia : non quia jam sunt, sed quia inde futura sunt. » Verum idem Augustinus, lib. I *De Genes. ad litter.*, cap. XIV, addit hanc materiam eodem instanti temporis fuisse sua forma donatam et ornatam. Itaque hic ejus creationem tantum nominari, quia natura, non tempore, suam formam antecessit. Huic vicina est Gregorii Nysseni expositio, qui per cœlum et terram accipit chaos una universali, communi rudique forma congestum, ex quo elicienda essent corpora cœlestia et elementaria cuncta (1).

(1) Ita et Patritius, l. cit., cujus hæc sunt verba : Manifestum verba illa (fecit cœlum) de cœlestium corporum ipsiusve cœli conformationem (de qua infra agetur) dicta esse non posse. Hæc autem satis sunt, cur dicamus neque nomine terræ in hoc eodem versiculo designari orbem ipsum ea forma quam habet, et ad quam potius tertia die conflictus fuisse putandus est. Quare cum conjunctis cœli terræque nominibus rerum universitatem Hebræi soleant appellare, in illa autem Mosis sententia nequeant nomina hæc res universas conformatas designare, ipsam harum *materiem* significare ea dicenda sunt.

Nomen שמים, cœli, non quod vulgo credunt, duale, sed plurale, pro שָׁמַיִם, ex שָׁמַיִם a singul. שָׁמַי *altus* : ita Schroederus et Gesenius.

Secunda. *Secundo*, idem Augustinus, lib. XI *De Civitate*. cap. IX, per cœlum accipit angelos, per terram vero materiam primam informem. Sed prius est mysticum, posterius pariter improbabile.

Tertia. *Tertio*, Pererius, Gregorius de Valentia, tractatu *De Opere sex dierum*, et alii probabiliter per cœlum intelligunt omnes orbes cœlestes; per terram vero terram ipsam cum aqua, igne et aere vicino, quasi primo mundi die Deus omnes orbes cœlestes et elementares creaverit, eosque sequentibus quinque diebus motu, luce, astris, influentiis et intelligentiis motoribus tantum exornaverit.

Sententia auctoris explicatur et probatur.

Quarto, maxime probabile est per cœlum hic intelligi primum et summum, scilicet empyreum, quod Paulus vocat cœlum tertium, David cœlum cœli, quodque sedes est Beatorum, uti passim omnes docent contra Eugubinum, qui putat cœlum empyreum non esse corpus cœleste, sed esse claritatem quamdam increatam, cujus visione reddantur animæ beatæ; claritatem, inquam, ex Dei essentia manantem. Primo itaque die Deus ex cœlis tantum creavit cœlum empyreum, illudque omni suo decore exornavit et perfecit. Ad hoc enim inhabitandum in æternum, creati sunt postea angeli et homines. Et hoc ab omni ævo fideles vocant cœlum, ut, si roges eos, quo cupiant ire post hanc vitam, mox dicant, in cœlum, scilicet empyreum, ut ibi sint felices et beati. Unde S. Chrysostomus hic *hom.* 2 : « Deus, ait, præter humanum morem suum perficiens ædificium, prius cœlum extendit, postea et terram substernit : prius culmen, et postea fundamentum; » culmen enim fabricæ mundi est cœlum, non sidereum, sed empyreum. Et S. Basilius, hom. 1 *Hexam.*, ait, « cœlum et terram quasi fundamenta quædam, et bases fulcrales universi, prius jacta fuisse et præstructa. »

Probatur hæc sententia *primo*, quia firmamentum, id est cœlum octavum et orbes vicini, non tantum ornati, sed re ipsa facti et creati sunt die secundo, ut patet vers. 6 : ergo non primo. Cœlum ergo primo die creatum non est aliud quam empyreum. Est hæc sententia B. Clementis, accepta ex ore S. Petri, ut ipse ait lib. I *Recognit.*; Origenis hic, *hom.* 1; Theodoreti, Alcuini, Rabani, Lyrani, Philonis, lib. *De Mundi opificio*, S. Hilarii in *Psal.* CXXXV, Theophili Antiocheni *ad Autolycum* lib. II, Junilii, Bedæ, Abulensis, Catharini, Strabi in *Glossa ordin.*, hic; S. Anselmi, lib. I *De Imagine mundi*, cap. XXVIII; S. Bonaventuræ, in II, dist. XII; Ruperti, lib. I *in Genes.* cap. VI; Gullielmi Parisiensis, I part. I *de Universo* cap. XXXI et XL; Alexandri Alensis, part. II *Summæ Theologicæ*, quæst. XIV, memb. II; Hugonis Victorini in *Sentent.* tract. II, cap. I; Brunonis Carthusiani Patriarchæ, lib. I *De Novis*, cap. II; Lud. Molinæ I *part.*, Quæst. LXXXVI, sub initium operis primæ diei mundi, et aliorum; adeo ut S. Bonaventura hanc sententiam asserat esse communiorem, Catharinus vero esse verissimam. *Secundo*, hæc sententia pluribus probabitur proximo paragrapho.

Omnomodo abyssus creata sit cum terra, explicatur et probatur.

ET TERRAM. — Puta globum terræ cum abysso, ut sequitur, id est aquarum mole, terræ infusa et superfusa, seseque porrigente usque ad cœlum empyreum. Hæc ergo tria primo omnium creata sunt, scilicet cœlum empyreum, terra et abyssus, id est aquarum moles omnia occupans a cœlo empyreo usque ad terram; ex qua abysso, sive aqua, partim extenuata, partim densata atque solidata, facti sunt cœli omnes, sive firmamentum die secundo, et omnia astra die quarto : perinde ac ex aqua conglaciata fit crystallus. Est hæc sententia S. Petri et Clementis, lib. I *Recog.* circa medium; S. Basilii homil. 1 *Hexam.*; Bedæ, Molinæ, I parte, tract. *De Opere sex dierum*, sub initium, et aliorum plurium quos citabo versu 6.

Probatur hæc sententia *primo*, quia cœlum hic intelligitur non sidereum, sed empyreum, ut dixi; inter hoc autem et terram non fuit vacuum : hoc enim inane fuisset ingens et immane, atque contra naturam. Fuit ergo inter empyreum et terram corpus aliquod, aqua scilicet; vel, ut Moses ait, abyssus, id est sine fundo aqua, impenetrabilis, immensa, ut recte infert Beda et alii.

Secundo, quia secundo die factum est firmamentum ad hoc, ut aquas superas ab inferis divideret : ergo antea, puta primo die, omnia supera et infera plena erant aquis.

Tertio, quia ideo dicitur quod spiritus Domini ferebatur super aquas, non super terram, ut mox dicam.

Quarto, id magis patebit vers. 6; imo ideo vers. 6, cœli hebraice vocantur *scamaim*, quasi dicas *scam maim*, id est *ibi aquæ*; eo quod ante cœlos omnia plena essent aquis, ex quibus facti sunt cœli et firmamentum, ad dividendum aquas superas ab inferis.

Materiam cœlorum et sublunarium ejusdem esse speciei.

Atque hinc consequitur veriorem esse sententiam eorum, qui censent eamdem esse materiam cœlorum et sublunarium, eamque corruptibilem : tam enim cœli, quam sublunaria, facta sunt ex eadem aquarum abysso. Ita docent Clemens Romanus, Hippolytus, Severianus, Gennadius, Acacius in *Catena Græcorum*, Theodoretus hic Quæst. XI, Hieronymus *ad Oceanum*, Cyrillus Hierosol. *Catech.* 3 et 9, Ludovicus Molina, et alii. Errat enim Averroes, et post eum Gabriel et Capreolus, dicentes cœlos esse corpora simplicia, et carere materia. Porro terra a Deo creata locata est in medio universi, ibique firma consistit : tum quia voluntas et potentia Dei eam quasi pilam in medio aere suspensam constanter tenet et firmat, juxta illud quod ait Sapientia æterna *Proverb.* VIII : « Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens; » tum ex physica ratione, quia scilicet terra inter creata est gravissima, ideoque imum poscit locum : in eo ergo, quasi sibi connaturali, conquiescit. Si

enim ex eo moveretur quamcumque in partem, necessario deberet ascendere et ferri sursum. Hoc autem est contra ejus naturam. Audi S. Basilium, hom. 1 *Hexam.*: « Quidam interpretes naturæ terram persistere immobilem tales ob causas contendunt, nimirum quod mediam regionem universi occupaverit, quodque æqualem undequaque ad extrema elongationem sortita, non jam habeat in quam potius devergat partem, aut se acclinet. Cum enim similis parva æqualitas omni ex parte ipsam ambiens, impossibilem inclinationem inducat ipsi terræ in unam aliquam partem, necessario in seipsa permanet. » Præclare S. Chrysostomus, homil. *De Jejuniis*, et *Geneseos lectione*, tom. I : « Patriam, inquit, tibi et nutricem, et matrem, et mensam, et domum posuit terram; sed et sepulcrum tibi hanc eamdem dedit : nam et corpora nostra ex ipsa sunt, et ex ipsa etiam corporum nutrimenta, et ex ipsa quoque et in ipsa nostra habitatio est, et post mortem in ipsam rursum redimus. »

Quando creati sint angeli? Quæres : ubi et quando creati sunt angeli? Putarunt aliqui eos creatos esse ante mundum : ita senserunt Origenes, Basilius, Nazianzenus, Ambrosius, Hieronymus, Hilarius. Alii putarunt eos creatos esse post mundum; ita senserunt Acacius et Gennadius in *Catena*. Verum dico eos simul cum mundo in principio temporis esse conditos, idque in cœlo empyreo : sunt enim ejus cives et incolæ; ita cum S. Augustino, Gregorio, Ruperto, Beda docent Magister et Scholastici. Unde S. Nazianzenus, orat. *in Christi nativitatem* : « Angeli, ait, prodierunt a Deo sicut radii a sole; » et, ut ait S. Gregorius, lib. XXXI *Moral.* cap. XIX, « eruperunt tanquam scintillæ a silice. » imo Concilium Lateranense, sub Innocentio III : « Firma, inquit, fide credendum est Deum ab initio temporis simul utramque de nihilo condidisse creaturam : spiritualem et corpoream, angelicam et mundanam. » Quæ verba licet D. Thomas et aliqui alii putent aliter accipi posse, scilicet quasi obiter dicta de angelis, proprie vero dicta contra Origenem, qui censuit animas creatas esse ante corpora : tamen nimis diserta et clara videntur, quam ut alio torqueri possint : unde videtur hæc nostra sententia jam non tantum esse probabilis, sed et certa de fide; hoc enim asserit et definit ipsum Concilium.

Quare Moses non meminit creationis angelorum? Nota : Moses non meminit creationis angelorum, quia scribebat rudibus et crassis Judæis, iisque ad idololatriam pronis, qui facile angelos pro diis coluissent : tacite tamen eos insinuat cap. II, 1, cum ait : « Perfecti igitur sunt cœli, et omnis ornatus eorum : » ornatus enim cœlorum, sunt stellæ et angeli. Hæc ergo est vasta bellaque mundi, puta cœli et terræ, machina, quam magnus ille rerum opifex cum initio temporis, in momento ex nihilo produxit. Præclare Secundus philosophus, interrogatus ab Adriano imperatore, uti ex *Chronicis Martinianis* refert Jacobus Middendorpius in *Quæst. Theolog. et Polit.*, pag. 474 : « Quid est mundus? » respondit : « Incessabilis circuitus, æternus tenor. Quid est Deus? Immortalis mens, incogitabilis inquisitio, omnia continens. Quid est Oceanus? Mundi amplexus, hospitium fluviorum, fons imbrium. Quid Terra? Basis cœli, meditullium mundi, fructuum mater, ventium nutrix. » Epictetus vero : « Terra, inquit, est Cereris horreum, cellarium vitæ.

2. TERRA AUTEM ERAT INANIS ET VACUA. — Hebraice est, *terra erat* תהו ובהו *tohu vavahu*, id est terra erat solitudo, sive inane et vacuum : quia terra erat vacua hominibus et jumentis, ut vertit Jonathas Chaldæus; rursum erat vacua plantis, animalibus, seminibus, gramine, luce, decore, fluminibus, fontibus, montibus, vallibus, campis, collibus, metallis et mineralibus, ad quæ naturalem quasi inclinationem habet (1). Hinc *Sapient.* XI, dicitur : quod Deus « creavit orbem (id est res et species orbis) ex materia invisa, » græce ἀμόρφου, id est informi, inornata, incomposita. Unde LXX hic vertunt, *terra erat invisibilis et incomposita*; Aquila, *terra erat vanitas et nihil*; Symmachus, *terra erat otiosa et indigesta*; Theodotion, *terra erat inane et nihilum*; Onkelos, *terra erat desolata et vacua*. Erat enim terra cum aquarum abysso sibi superfusa quasi chaos quoddam inane, rude et indigestum, de quo Ovidius : Vers. 2. Quare terra vacua?

> Unus erat toto naturæ vultus in orbe,
> Quem dixere chaos, rudis indigestaque moles;
> Nec quidquam nisi pondus iners, congestaque eodem
> Non bene junctarum discordia semina rerum.

Quare improbabile est quod censent Gabriel in II, dist. 12, q. 1, et Marsilius ibidem, chaos hoc, sive, ut Sapiens loquitur, materiam informem, fuisse materiam primam, vel solam; vel certe informatam tantum forma quadam rudi, obscura, generali et communi corporeitatis, ita ut tantum esset in potentia ad omnes particulares formas suscipiendas, ut censuit Abulensis. Ex hoc enim Mosis loco constat, primitus fuisse creatam terram et cœlum; ergo materia primitus creata non fuit formæ expers, sed particulari cœli et terræ forma induta et imbuta.

Cur non simul creata et exornata? Quæres : Cur Deus cœlum et terram creans primo die, illa simul non plene et perfecte exornavit? Respondeo : *Prima* causa est ejus sancta voluntas : congruentia est quod natura (cujus conditor est Deus) ab imperfectis ad perfecta procedat. *Secunda* est, ut discamus res omnes a Deo pendere tam quoad inchoationem, quam quoad exornationem et perfectionem, nihilque in rebus creatis esse tam imperfectum excluso peccato, cujus non sit auctor Deus. *Tertia* est, ne, si omnia a principio perfecta legerentur, increata putaren-

(1) Bursum, terræ informem incomtamque molem aquarum obtegebat vorago, fluctibusque immensis atra nox erat effusa.

tur, inquit S. Ambrosius, lib. I *Hexam.* cap. VII. *Quarta* est, ut nos ad imitationem divini operis eumdem in operando et proficiendo ordinem seraremus. ait idem Ambrosius.

ET TENEBRÆ ERANT SUPER FACIEM ABYSSI. — Puta super aquas et molem aquarum, quæ quasi abyssus terram operiebat, seseque porrigebat usque ad cœlum empyreum, uti dixi vers. 1; ἄβυσσος enim vocatur id quod fundo caret, sive profundum sine fundo, et, ut ait Eustathius : « Abyssus est aqua nimia infinitum habens profundum. » Itaque antequam lux crearetur, obscuritas et caligo omnia occupabat, de qua Dominus, *Job* XXXVIII, 9 : « Ubi eras, inquit, cum caligine illud (mare) quasi pannis infantiæ obvolverem? » Porro faciem Hebræi vocant superficiem tam extimam quam intimam, quasi dicat : Tota terra et abyssus hæc aquarum nihil omnino habebat lucis, hinc et nihil coloris; sed tota quanta quanta, tam interius quam exterius, ubique obscura erat, caliginosa et decolor. Quare minus verum videtur quod censet S. Basilius, homil. 2 *Hexam.* tenebras has fuisse umbram cœlorum : « Ut sit umbra, inquit, tria concurrant oportet : lux, corpus objectum luci, locus luminis expers. Tenebræ igitur illæ mundo circumfusæ, propter cœlestis corporis umbram subortæ sunt. » Nam tenebræ hæ fuerunt antequam lux a Deo produceretur : ergo non potuerunt oriri ex umbra cœlorum. Umbra enim fit, eo quod corpus interjiciatur inter lucem et locum umbrosum. Tunc autem nulla erat lux in mundo. Quid abyssus? Vers. 3. Quo verbo dicit?

Quis spiritus hic intelligatur? SPIRITUS DOMINI, — id est angelus, ait Cajetanus; melius Hebræi, Theodoretus, et Tertullianus *Contra Hermogenem*, cap. XXXII : Spiritus Domini, inquiunt, est ventus a Deo excitatus. *Tertio*, optime et plenissime, Spiritus Domini est Spiritus Sanctus a Deo Patre et Filio procedens, suaque vi, præsentia et potentia ventum et auram calidam aspirans aquis. Ita S. Hieronymus, Basilius, Theodoretus, Athanasius, et pene omnes alii Patres, qui hinc probant divinitatem Spiritus Sancti (1).

Ferebatur ex hebraeo explicatur contra Cajetanum. FEREBATUR. — Nove Cajetanus hæc uti et alia multa sic explicat : « Spiritus Domini, » id est angelus, « ferebatur » et movebat aquas, id est cœlum crystallinum et omnes alios cœlos, qui hebraice *scamaim*, id est aquæ nominantur.

Verum nota : Pro *ferebatur*, hebraice est מרחפת *merachephet*, quod teste S. Basilio, Diodoro et Hieronymo in *Quæst. hebr. in Genesin*, est volucrum, dum super ova et pullos, quasi pendulæ leniter agitatione alarum se librant, molitant et volitant (unde Arabica Biblia habent, *volitabat, ut ales se gerebat*, alis *se movebat*; Chaldaica vero, *insufflabat*), iisque deinde incubant, calorem aspirant, fovent et animant. Pari modo Spiritus Sanctus superferebatur, vel, ut Tertullianus legit, *supervectabatur* aquis, non loco aut motu, sed omnia superante ac præcellente potentia, sicut superfertur rebus fabricandis voluntas et idea artificis, inquit S. Augustinus lib. I *De Genesi ad litt.* cap. VII. Hac ergo voluntate ac potentia sua, cum aura calida quam a se spargebat, aquis quasi incubabat Spiritus Sanctus, eisque vim prolificam indebat, ut reptilia, volatilia, pisces et germina, imo cœli omnes ex aquis producerentur (2).

Hinc Ecclesia in benedictione fontium Spiritui Sancto accinit : « Tu super aquas foturus eas ferebaris; » et Marius Victor :

> Et sacer extensis impendens Spiritus undis
> Altrices animabat aquas, dans semina rerum.

Hunc spiritum aquas omniaque vegetantem, Plato dixit esse animam mundi. Unde Virgilius, lib. VI *Æneid.*:

> Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
> Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

Allegorice, hic Significatur Spiritus Sanctus aquis baptismi quasi incubans, iisque nos parturiens et regenerans, inquit S. Hieronymus epist. 83 *ad Oceanum*. Allegor.

3. DIXITQUE DEUS — verbo, non oris, sed mentis, eoque non rationali, sed essentiali, et communi tribus personis. « Dixit » ergo, id est, in mente concepit, voluit, decrevit, imperavit efficaciter, atque imperando reipsa effecit et produxit Deus, puta ipsa sanctissima Trinitas, lucem : Dei enim velle est facere, inquit S. Athanasius, serm. 3 *Contra Arianos* (3). Appropriatur tamen vox *dixit* Filio. Unde alibi sæpe dicit S. Scriptura, per Filium, scilicet quasi Verbum et ideam, omnia esse condita, quia nimirum ipse Filius notionale et proprie dictum est Verbum, ac consequenter ipsi appropriatur sapientia, ars, idea; sicut Patri potentia, Spiritui Sancto vero bonitas attribuitur. Vers. 3.

Denique dixit hæc Deus post creatum cœlum,

(1) Rosenmullerus ad h. l. « Præstat igitur *Spiritus Domini* hoc loco accipere (non de vento, sed) de ἐνεργείᾳ illa et vi divina, qua moveri cuncta et vivificari opinata est prisca illa philosophia. » At *vis illa divina* quæ mundi hujus molem rudem adhuc, et suis quasi secundinis involutam, calore vivifico animat atque tanquam ad maturitatem promovet, nonne est Spiritus Sanctus? Conf. *Officium Pentecostes*. Vid. quoque Drach, op. cit. I, pag. 303.

(2) Verbi רחף notio primitiva est, *tener, mollis fuit, liquefactus præ mollitie*, Jerem. XXIII, 9. Tum usurpatur de avibus cum molli fotu pullis *incubant*. Hac notione hic transfertur et applicatur Spiritui Sancto calore vivifico omnia animanti.

(3) Jam quæ in rudi ista indigestaque mole confusa et mixta jacebant, secernere et ordinare incipit Deus. *Et dixit Deus.* « A veteribus Hebræis, ait Clericus, propter nexum cogitationum et verborum, qui tantus est, ut etiam taciti cogitationes, quas animo versamus, verbis vestiamus, sæpe *animi consilia*, sermone licet nequaquam indicata, voce אמר, *dixit*, exprimuntur. Ita *Exod.* II, 14 : An occidere me אתה אמר, *tu dicis*, h. e. οὐ θέλεις, ut habent Alexandrini. Cf. II *Sam.* XII, 16. Græci etiam interdum eodem sensu suo φαμί utuntur. »

terram et abyssum, sed durante adhuc eodem ipso die, qui primus erat mundi.

FIAT LUX. — Nota, in Genesi et creatione mundi ante omnia formatam esse lucem, quia lux est qualitas nobilissima, lætissima, commodissima, efficacissima et potentissima, sine qua omnia creata et creanda mansissent invisibilia. « De thesauris suis, inquit Esdras, lib. IV, cap. VI, 40, protulit lumen luminosum, quo appareret opus suum. » Vide S. Dionysium *De Divin. Nom.* part. I, cap. IV, ubi triginta quatuor proprietates lucis et ignis recenset, Deo et divinis rebus mire congruentes. Atque inter cætera docet lucem esse vivam Dei imaginem, ideoque primo a Deo creatam, ut in ea quasi in imagine se depingeret et mundo spectabilem exhiberet, juxta illud Dracontii in *Hexam.* « Principium factis lucem dat lucis origo, » puta Deus. « Ex ipso enim bono, inquit S. Dionysius, lumen est, et bonitatis imago. Itaque lucis nomine ipsum bonum celebratur, quasi in imagine exemplar expressum. Ut enim divinitatis omnia superantis bonitas, etc., omnia efficit, vivificat, continet, perficit, estque eorum quæ sunt, mensura, æternitas, numerus, ordo, complexus, causa et finis : sic etiam qui clara expressaque divinæ bonitatis imago est, magnus hic sol, totus lucens omnibus, habetque lumen per omnia diffusum, in omnem hunc mundum radiorum suorum splendorem explicans, » etc. Deus est enim increata, æterna et immensa lux, quæ cum lucem habitet inaccessibilem, omnia tamen illuminat.

Pulchram similitudinem dat S. Basilius, homil. 2 *Hexam.* : « Sicut, ait, qui in profundam aquæ voraginem oleum immittunt, ei loco conciliant et immittunt perspicuitatem, itidem et universi creator, edito mox verbo lucis amabilem et peramœnam venustatem mundo invexit. » Aliam dat S. Ambrosius, lib. I *Hexam.* cap. IX : « Unde, inquit, mundi ornatus nisi a luce exordium sumeret : frustra enim esset, si non videretur, etc. Qui ædificium aliquod dignum habitaculo patris familias struere desiderat, antequam fundamenta ponat, unde lucem et infundat, explorat; et ea prima est gratia, quæ si desit, tota domus deformi horret incultu. Lux est quæ reliquos domus commendat ornatus. » Denique Pererius censet primo creatam lucem, quia lux, inquit, generale principaleque est instrumentum causarum cœlestium, quo vis omnis siderum, omnisque defluxus et effectus ad nos defertur, ex quo uno fit in hoc nostrate mundo, quidquid a cœlo fit.

Quæ fecerit hæc lux, disputatur.

Quæres, quænam fuerit hæc lux? Respondet *primo* Catharinus fuisse solem lucidissimum; nec enim lux hæc sola, sed in subjecto, et cum subjecto creata est. Verum sol non primo die, uti lux, sed quarto demum die est productus. *Secundo,* S. Basilius, homil. 6 *Hexam.*; Theodoretus et Nazianzenus, orat. *in novam Dominicam,* putant solam lucis qualitatem hic sine subjecto fuisse creatam : qua de causa Nazianzenus lucem hanc spiritalem appellat, quod nota contra hæreticos negantes in Eucharistia accidentia sine subjecto posse existere. *Tertio* et optime, Beda, Hugo, Magister, S. Thomas, S. Bonaventura, Lyranus, Abulensis, et favet S. Dionysius supra, putant lucem hanc fuisse corpus lucidum; sive cœli, aut potius abyssi lucidam partem, quæ in circuli aut columnæ speciem conformata orbi præfulserit, quæque fuerit instar materiæ ex qua postmodum in partes distincta ac divisa, adaucta et velut in igneos globos fabricata, sol, luna et stellæ factæ fuerint. Unde S. Thomas ait hanc lucem fuisse ipsum solem adhuc informem et imperfectum. Idem asserit Pererius et alii.

Ubi nota *primo,* lucem hanc proprie non fuisse creatam, quia Deus primo die creavit omnem materiam primam, eamque substravit formæ aquarum abyssi; et ex ea deinde hanc lucem, aliasque formas, tam essentiales, quam accidentales eduxit, sicuti modo omnes formæ naturales educuntur e potentia materiæ. Deus ergo proprie primo die tantum creavit omnia creanda; reliquis vero quinque diebus non creavit, sed creata formavit et exornavit. Itaque videtur Deus lucem producturus, ex aquis abyssi condensasse instar crystalli corpus aliquod orbiculare, eique lucem hanc indidisse.

Quis fuerit nunc hujus corporis lucidi?

Nota *secundo,* hoc lucidum corpus primo mundi triduo, scilicet antequam quarto die crearetur sol, ab angelo motum fuisse ex Oriente in Occidentem, atque eodem modo et tempore quo sol, scilicet viginti quatuor horis, utrumque cœli hemisphærium circumgyrasse, et illuminasse uniformiter et difformiter, uti jam facit sol. Lux enim hæc primos tres mundi dies suo motu descripsit et distinxit, sicuti cæteros deinde sol suo motu descripsit, et in dies describit et distinguit.

Tropologice.

Tropologice, Apostolus II *Corinth.* IV, 6 : « Deus, inquit, qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, » *q. d.* Uti Deus olim in Genesi produxit de tenebris lucem, ita nunc ex infidelibus nos fideles fecit, fideique luce collustravit. Sic et S. Augustinus, lib. I *Contra advers. legis,* cap. VIII; per hoc quod tenebris, sive nocti, quæ luce fuit prior, lux et dies successit; et huic successerunt rursum tenebræ, docet quid in homine fiat spiritaliter, scilicet peccato gratiam, et gratiæ peccatum, cum in illud relabimur, succedere. Vide S. Dionysium supra. Rursum lux primo omnium creata significat rectam mentis intentionem, quæ omnia nostra opera præire et dirigere debet, ait Hugo Victorinus.

Insuper lux est scientia et sapientia. Unde S. Augustinus, lib. I *De Genesi ad litt.* cap. XVII : Primo creata est lux, id est, inquit, « prior omnium creata est sapientia, » *Eccli.* I, 4. Adhæc lux est prudentia et consideratio, quæ omnes actus præire et illustrare debet, juxta illud *Psal.* IV, vers. 7 :

« Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. » Denique lux est lex et doctrina, præsertim Evangelica, juxta illud *Prov.* VI, 23 : « Mandatum lucerna est, et lex lux. » Hinc de Evangelio canit Isaias cap. IX, 2 : « Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis; » et cap. LX, 1 : « Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum et gloria Domini super te orta est. Et ambulabunt Gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. »

Symbolice.

Symbolice, « fiat lux, » id est, fiat Angelus, ait S. Augustinus, lib. I *De Genesi ad litt.* cap. XVII, et lib. XI *De Civit.* XIX, atque ex eo Rupertus, Beda et Glossa interlinearis, qui omnes censent hunc sensum esse litteralem, quasi hic describatur creatio Angelorum sub nomine lucis. Verum hoc litterale esse nequit, quia Angeli ante lucem creati sunt, simul cum cœlo et terra. *Secundo,* idem S. Augustinus in Opere Imperfecto *super Genes.* cap. V, hæc accipit de generatione Verbi Dei ab æterno : in hoc enim conceptu mentis suæ dixit Deus Pater : « Fiat lux, » id est, fiat Verbum, quasi lumen de lumine. Unde Apostolus de eo ait *Hebr.* cap. I, vers. 3 : « Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus. » Lux enim, quia spiritualis est, cœlestis, impassibilis, lucem ex se diffundens, etc., optime repræsentat Patris æterni generationem. Verum hoc quoque symbolicum est, non litterale.

Allegorice.

Allegorice, Christus incarnatus est lux mundi, *Joan.* VIII, 12, et cap. XIX : « Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. » Hinc idem nomen a Christo participant Apostoli, Doctores et Prædicatores, quibus ipse ait *Matth.* VI : « Vos estis lux mundi. » Qua de re præclare S. Basilius, hom. *De Pœnitentia* : « Axiomata, ait, sua Jesus largitur aliis. Lux est : Vos estis lux mundi, inquit. Sacerdos est, et facit sacerdotes. Ovis est, et dicit : Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Petra est, et petram facit (S. Petrum). Quæ sua sunt largitur servis suis. Argumentum hoc est opulenti, habere videlicet et aliis dare. Est enim (Christus) instar fontis perpetuo fluentis. »

Anagogice.

Anagogice, lux significat lumen gloriæ et claritatem visionis beatificæ, juxta illud *Psalm.* XXXV, 20 : « In lumine tuo videbimus lumen. » Hinc Christus gloriam cœlestem in transfiguratione sua repræsentavit per lucem : « Resplenduit enim facies ejus sicut sol, » *Matth.* XVII, 2. Hinc et Angeli ac Beati dum apparent, videntur lucidi et splendidi; qua de causa pictores semper eis radios appingunt. Vide *Apocal.* XXI, 11 et 23.

4. ET VIDIT DEUS LUCEM QUOD ESSET BONA. — « Vidit, » id est, videre et cognoscere nos fecit, inquit S. Hieronymus *epist.* 13. *Secundo,* planius et simplicius, per ethopœiam a Mose inducitur hic Deus humano more quasi artifex, qui peracto opere illud contemplatur, viditque esse pulchrum et elegans : idque hoc fine, ut contra Manichæos sciamus a Deo nihil mali, sed omnia bona esse producta. Docte S. Augustinus in *Sententiis,* quæ habentur in fine tom. III, n. 141 : « Tria, ait, maxime nobis scienda de conditione creaturæ oportuit intimari : quis ea fecerit, per quid fecerit, quare fecerit? Dixit Deus, inquit : Fiat lux, et facta est lux. Et vidit Deus lucem quod bona esset. Nec auctor excellentior est Deo; nec ars efficacior est Dei verbo; nec causa melior est quam ut bonum creetur a bono. »

BONA. — Hebræum טוב *tob* significat omne bonum, pulchrum, jucundum, utile et commodum : lux enim orbi est jucundissima, æque ac utilissima. Hinc initium lucis vocatur mane, eo quod tunc manet dies ab Oriente : vel potius quod bonum antiqui vocarent manum. Quid autem melius est luce et mane? Ita Varro, Festus et B. Isidorus.

Quomodo divisit lucem a tenebris?

ET DIVISIT LUCEM A TENEBRIS. — Hebræa et Septuaginta habent : *Divisit inter lucem et tenebras.* Divisit *primo,* loco : nam dum hic est lux et dies, apud antipodes est nox et tenebræ. *Secundo,* tempore : nam in eodem hemisphærio vicissim, ac diverso tempore sibi succedunt lux et tenebræ, nox et dies. *Tertio,* causa : nam alia est causa luceis, scilicet corpus lucidum; alia tenebrarum, scilicet corpus opacum. Secundum maxime hic spectat Moses, *q. d.* Fecit Deus ut post creatam a se lucem, tenebræ et nox succederent. Unde sequitur : « Appellavitque lucem Diem, et tenebras Noctem. »

Primo. Secundo. Tertio.

Quomodo creatus sit infernus?

Quæres, quando creatus sit infernus? Ludovicus Molina putat tertio die creatum esse : tertio enim die, terra ornata fuit, infernus autem est in centro terræ. Sed verius est infernum creatum esse hoc loco, primo scilicet die; nam cum Angeli celerrimi sint, et instantaneos habeant actus, omnino verisimile est eos primo die, non diu post creationem suam peccasse, ideoque statim e cœlo trusos esse in infernum, quem Deus statim post peccatum eorum, quasi carcerem et equileum cum suo igne et sulfure eis apparavit in centro terræ. Primo ergo die, sicuti Deus lucem a tenebris, ita Angelos a dæmonibus, gratiam a peccato, gloriam a pœna, cœlum ab inferno divisit.

Unde allegorice, Hugo, lib. I *De Sacram.*, p. I, cap. X, et alii notant, primo die cum facta est lux et a tenebris divisa, bonos Angelos fuisse in bono et in gratia confirmatos, malos vero in malo eosque a bonis fuisse segregatos; et ita quod agebatur in mundo sensibili, erat imago illorum, quæ in mundo intelligibili agebantur. Imo S. Augustinus passim hunc sensum quasi litteralem adfert : « Divisit lucem a tenebris, » id est, inquit, Angelos a dæmonibus. Verum, ut dixi, hic sensus est allegoricus, aut potius symbolicus.

Vers. 5.

5. APPELLAVITQUE LUCEM DIEM, ET TENEBRAS NOCTEM. — In verbo *appellavit* est metonymia; ponitur enim signum pro re significata, *q. d.* Ef-

fecit Deus ut lux pro toto tempore, quo hemisphærium illustrat, diem faceret, tenebræ vero noctem, ita ut ab hominibus lux hæc appellari posset Dies, tenebræ Nox. Ita S. Augustinus, lib. I *De Genesi contra Manichæos*, cap. IX et X.

ET FACTUM EST VESPERE ET MANE DIES UNUS. — Ex hoc loco opinatur Catharinus, lucem (quam ipse putat fuisse solem) creatam esse in altero hemisphærio, quod huic nostro, in quo conditus est Adam, oppositum est : ita ut initio mundi in altero esset lux et dies, in nostro esset nox et vespera, ut hic dicitur. Verum hoc est improbabile; cætera enim omnia in nostro hemisphærio creata sunt a Deo : ergo et lux. *Secundo*, ex hoc vers. et ex vers. 2, videtur nonnullis quod vesper, id est tenebræ, priores fuerint luce, et nox die : ita ut prima fuerit nox 12 horarum, in cujus initio creatus sit mundus; deinde successerit lux, sive dies 12 horarum : ex qua nocte et die artificiali conflatus sit primus dies naturalis 24 horarum. Atque hinc putant tam Judæos quam Ecclesiam, apposite ad primævam dierum institutionem, festos dies a vespera in vesperam celebrare. Verum improprie vespera vocatur ipsa tota nox, et mane ipsa tota dies.

Suppono tanquam verius, cœlum et terram non te, sed ipso primo die esse creata, de quo surius dixi. Nunc dico, verius est primo quasi ne creatum fuisse mundum, tumque fuisse tebras in orbe et abysso, quc tempore Spiritus mini ferebatur super aquas, ut patet vers. 2. einde paulo post, vers. 5, post sex horas sub meridiem (tenebræ enim æque ac lux occuparunt et diviserunt primum diem) creatam fuisse lucem in medio cœli, vel totius abyssi, quæ peracto suo motu 6 horarum, quibus a medio cœli ad occasum declinavit, effecit vesperam, quasi sui terminum; ita ut tam tenebræ, quam lux simul juncta, non amplius quam duodecim horas durarint : creata est enim lux perfecta in meridie, uti dixi : inde secuta est nox pariter 12 horarum, cujus terminus est mane. Moses enim hic diem et noctem per sui terminum vocat, Vespere et Mane, *q. d.* Decurso jam diei curriculo (quod fuit 12 horarum) per succedentem vesperam, et peracto quoque noctis spatio (quod pariter 12 horarum est) per succedens illi mane, completus est dies primus 24 horarum : ita Ægidius Romanus, I part. *Hexam.* VI. Si quis malit lucem summo mane in Oriente creatam esse, ab eaque cœpisse primum diem, hic cum Pererio et Abulensi dicat necesse est, cœlum et terram ante primum diem creata esse, fuisseque tempus ante primum diem, quo Spiritus Domini ferebatur super aquas, durantibus tenebris.

DIES UNUS. — « Unus, » id est primus, ut patet ex vers. 8 et 13. Sic dies, quam Joannes XX, 1, vocat « unam sabbati, » Matthæus XXVIII, 1, vocat « primam sabbati. » Hebræi enim sæpe numeros cardinales sumunt pro ordinalibus. Fuit hæc prima mundi dies Dominica : nam septima ab ea fuit sabbatum. Tredecim Dominicæ prærogativas vide apud Pererium in fine operis primæ diei.

Dies Dominica fuit primus dies mundi.

Nota, S. Augustinus, lib. IV *De Gen. ad litt.*, a cap. XXII ad finem libri, et clare lib. XI *De Civit.* cap. VII, hosce dies vult mystice esse intelligendos; videtur enim ipse opinari omnia simul a Deo creata esse primo die, Mosen vero per sex creationis dies, intelligere varias angelorum cognitiones, earumque modos et objecta, v. g. quod *primus* dies sit cognitio, qua tam se, quam cœlum et terram cognoscunt angeli; *secundus* sit cognitio, qua cognoscunt firmamentum dividens aquas ab aquis; *tertius* sit ea, qua cognoscunt germina et plantas; *quartus*, qua solem et sidera; *quintus*, qua pisces et aves; *sextus*, qua animalia et homines, quæ sexto die creata sunt, cognoscunt. Idem docet Philo lib. I *Allegor.* Verum contrarium docent omnes alii Patres, idque omnino evincit simplex et historica narratio Mosis. Vide can. I. Quare jam erroneum est dicere, omnia uno die esse producta, licet id senserit Cajetanus et Melchior Canus, quem citat Bannes I p. *Q.* 74, art. 2; S. Augustinus ergo dubie, et disputando loquitur in quæstione, ut ipse ait, tunc difficillima, nec satis seipsum explicat, an hæc adferat pro mystico, an pro litterali sensu.

Non omnia uno die esse creata, quod videtur sensisse S. Augustinus.

Dices : *Eccli.* cap. XVIII, 1, dicitur : « Qui vivit in æternum creavit omnia simul, » ergo non successive per sex dies. Respondeo : Vox *simul* referenda est non ad « creavit, » sed ad « omnia, » *q. d.* Creavit Deus omnia simul, id est omnia pariter, nullo excepto; nihil est, nihil existit quod non creaverit Deus. Unde pro *simul*, in Græco est κοινῇ, id est communiter.

Pari modo S. Augustinus per vesperam accipit cognitionem angelorum obscuriorem, qua res cognoscunt in seipsis; per mane, vel matutinam cognitionem accipit perfectiorem, qua angeli cognoscunt res in Deo Deique verbo; nam, ut ait ipse lib. XI *De Civit.* cap. VII, scientia creaturæ comparatione creatoris quasi vesperascit; lucescit vero et mane fit, cum tam ad lucem quam ad laudem et dilectionem creatoris ipsa refertur. Hæc vera et pia sunt; sed mystica, non litteralia.

Moraliter S. Chrysostomus, homil. *Quod homo prælatus sit omni creaturæ*, tomo I, acres homini ex die, luce aliisque creaturis ad Deo serviendum adhibet stimulos. « Tibi, ait, cœlum in die lucis splendore vestitur et solis fulgoribus decoratur : in nocte clarissimo lunæ speculo, et astrorum vario fulgore polus ipse illustratur; ut diei noctisque vicissitudine et numerositas temporum dignoscatur, et post diurnum laborem requies miseris mortalibus præbeatur. Tibi tempora alternis vicibus immutantur, frondescunt silvæ, amœnantur campi, prata virescunt, animantia fœtus edunt, scatent fontes, amnes fluunt, » etc. « Quid si tibi universa natura constanter ediceret : Ego tibi a

Domino rerum parere præcepta sum : pareo, obtempero, servio, et cum mutabo non mutor. Pareo, inquam, rebelli, obtempero procaci, deservio contemptori, » etc. « Quis talis es, qui in hoc contemptu consistis? qui creaturæ imperas, et creatori non servis? qui dominatum exerces, et dominum non agnoscis? Time Dominum patientem, ne severum sentias judicem; corrigat te dilatio differentis, ne censura puniat judicantis. » Et mox : « Nec si totum vitæ tempus oris obsequia occupent, laudes teneant, gratiarum actiones insistant, poteris pensare quod debes. » Et in fine: Peccator « in se duplex scelus et geminum crimen admittit, et quod debita Domino servitutis non reddit obsequia; et quod innumera beneficia peccando, ejus pensare nititur contumelia. »

DE OPERE SECUNDÆ DIEI.

Primo die in mundi fabrica Deus creavit et jecit terram pro fundamento, eique imposuit cœlum empyreum quasi tectum; reliquum inter hæc intermedium erat chaos, sive abyssus illa aquarum, quam hoc die secundo evolvit, ordinat et efformat.

Vers. 6. 6. FIAT FIRMAMENTUM IN MEDIO AQUARUM, ET DIVIDAT AQUAS AB AQUIS. — « Firmamentum » hebr. vocatur רקיע *rakia*, cujus radix, רקע *raka*, teste S. Hieronymo aliisque doctissimis Hebræis, significat expandere, distendere, et distendendo firmare ac solidare rem aliquam (1), quæ prius fluida erat et rara. Sicuti ergo æs fluidum fundendo distenditur et condensatur, ita hic aqua densata in cœlos, vocatur græce στερέωμα, latine firmamentum : est enim firmamentum quasi murus in medio aquarum, id est inter duas aquas, superas scilicet et inferas interjectus, easque ab invicem dispescens et coercens.

De firmamento et de aquis supra firmamentum.

Quæres, quodnam sit hoc firmamentum, et quænam sint aquæ supra firmamentum?

Prima sententia. *Primo*, Origenes per aquas superas intellexit angelos, per inferas vero dæmones; sed hoc Origenicum et allegoricum est somnium.

Secunda. *Secundo*, Bonaventura, Lyranus, Abulensis, Cajetus, Catharinus et alii, per aquas superas accipiunt cœlum crystallinum. Sed hoc nimis æquivoce vocatur aqua.

Tertia. *Tertio*, Rupertus, Eugubinus, Pererius, Gregorius de Valentia (idque laudat S. Augustinus, lib. II *De Genes. ad litt.* cap. IV), censent firmamentum esse mediam aeris regionem, quæ licet primo die sit facta et creata ut esset aer, hoc tandem secundo die facta est firmamentum, id est interstitium dividens aquas superas, id est nubes, ab inferis fluminum et fontium (2).

Quarta et vera. Verum dico firmamentum esse cœlum stellatum, omnesque orbes cœlestes illi vicinos, tam inferiores, quam superiores usque ad empyreum, qui, ut ait Job, quasi ære fusi sunt : imo firmamentum non quidem significat, sed tamen per quamdam concomitantiam, et situs connexionem extendit se, et complectitur etiam aerem vicinum a cœlo in terram expansum, et suo loco quasi firmatum; ignem quoque, si quis elementaris (nam multi philosophi hunc ignem negant) supra aerem sit. Ecce hic disponit et format Deus suam abyssum aquarum : pars enim hujus aquæ, tanquam materiæ aptissimæ ad transmutationem (aqua enim nec nimis densa est, nec nimis rara, unde facile in quidvis commutatur), conversa est et consolidata in cœlos et aerem, ut dixi : pars subtilior et nobilior supra cœlos remansit : pars crassior subtus firmamentum in maria et flumina varia divisa est.

Itaque supra cœlos omnes, adeoque supra primum mobile (hæc enim omnia complectitur firmamentum), proxime sub cœlo empyreo, sunt veræ et naturales aquæ. Ridet hoc Calvinus, scribens in Genesin hoc versu; sed insulse, nam hæc sententia probatur : *Primo*, quia hoc exigit simplicissima et historica Mosis narratio. Firmamentum enim, et Hebræum *rakia*, non aerem, non nubes, sed proprie cœlum sidereum orbesque cœlestes significat. Rursum vox *fiat* non significat deputationem rei antea factæ, puta mediæ regionis aeris, ad dispescendum aquas ab aquis; sed significat realem rei quæ fieri jubetur productionem; ut cum dicitur : Fiat lux, fiant luminaria : sic hic dicitur : Fiat firmamentum, idque factum est, et vocatum est cœlum, hebraice שמים *scamaim*, quasi *scam maim*, id est *ibi aquæ*, *q. d.* In materiam aquæ primævæ in abysso, inducta est nova forma cœlorum, ideoque ab aquis pristinis cœlum, licet novum, vocatur tamen *scamaim*, id est aqueum, ex aquis enatum et efformatum : unde et cœlum est colore aqueo. Quare quod Hieronymus ab Oleastro *scamaim* interpretatur corpora admiratione digna et obstupescenda, puta corpora nominatissima et famosissima, a rad. שם *scem*, id est nomen, fama, aut שמם potius a *scamam*, id est obstupuit, non consentit cum verbis sacræ Scripturæ, nec cum etymo Hebræo : *scamaim* enim cum sit duale, ad *maim*, quod pariter est duale, alludit, non ad *scamam*, sic enim *scemamim* vocandi essent cœli, non *scamaim*. Vox ergo *fiat* significat firma-

Sunt aquæ veræ supra cœlos.

Probatur. Primo.

(1) Hæc verba, inquit Voltairius, sapiunt errorem veterum, qui cœlos credebant solidissimos. At quis non intelligat Moysem, licet alta et mira divinæ omnipotentiæ narraret, debuisse de rebus eo modo loqui, quo vulgi oculos perstringunt?

(2) Cui sententiæ adstipulor, utpote simpliciori. Secundo Auctoris argumento respondetur, solem aliaque astra tanquam in aere librata videri, nec ab hominibus regionem *aeris*, ab *ætheris* regione vulgo distingui.

menti non dispositionem, sed productionem. Alioqui enim, sicut dixit Deus vers. 9, de mari et arida : « Congregentur aquæ in unum locum, » ita dixisset hic: Cœlum vel aer qui ante fuit, jam sit firmamentum, id est interstitium inter aquas inferas et superas. Atque hinc nonnulli, ut S. Basilius, Ambrosius, et ex iis Damasius, lib. II *De Fide*, cap. VI, putant cœlos (non astra, hæc enim patet esse solida) non esse solidos, sed tenues et fluidos, ita ut instar aquæ et aeris secari et dividi possint.

Secundo. *Secundo*, idem probatur ex eo quod Deus die quarto in firmamento fecit solem, lunam et stellas; hæc autem non sunt in aere, sed in cœlo : ergo non aer, sed cœlum est firmamentum.

Tertio. *Tertio*, quia nubes necdum extitisse hoc die secundo, imo nec sex primis diebus, sed aerem limpidissimum, satis colligitur ex cap. II, vers. 5. Ergo aquæ hæ superæ non possunt esse nubes.

Quarto. *Quarto*, quia alibi, ubi hæ aquæ superæ nominantur, distinguuntur a nubibus, pluvia et grandine, atque primo loco inter alia creata supra nubes, supra cœlum ponuntur, ut patet *Daniel.* III, 60; *Psal.* CXLVIII, 4.

Quinto. *Quinto*, hæc est communis Patrum sententia, Philonis, Josephi, S. Basilii, Ambrosii, Procopii, Theodoreti, Chrysostomi, Ruperti, Gennadii et Severiani in *Catena Græcorum*, Hilarii in *Psalm.* CXXXI, Bedæ, libro *De Natur. rerum*; Justini, Quæst. XCIII; Augustini, lib. XI *De Civit.* cap. ult., et jam Oakeli, Oleastri, Lipomani, Molinæ et aliorum multorum.

Objectio. Dices : Deus initio nihil fecit contra naturam; nam tunc naturam ipsam instituit : contra naturam autem est aquas esse supra cœlos. Respondeo negando minorem. Aquis enim illis attenuatis, subtilibus, et specie a nostra aqua differentibus ille locus est naturalis. « Id enim, ait S. Augustinus, lib. XXVI *Contra Faustum* cap. III, cuique rei est naturale, quod ille fecerit, a quo est omnis modus, numerus et ordo naturæ. »

Occurritur.

Pari modo, idem ait lib. XI *De Civit.* cap. ult., Deus in homine phlegma posuit non in imo, sed in summo, scilicet in capite; sicuti aquas has in mundo posuit in summo, scilicet supra cœlos. Sic et terra licet gravissima sit, in mundi tamen medio quasi pila pendet, et a Deo conservatur : vide Can. II.

Ad quid aquæ supra cœlos? Quæres *secundo*, quorsum ibi, scilicet supra cœlos, sint hæ aquæ? Respondet *primo* Procopius et Theodoretus : Ibi hæ aquæ sunt ad hoc, ne sol, luna et astra, utpote ignita, cœlum ex aquis quasi conglaciatum dissolvant; vel, ut Beda, ad temperandum calorem ex vi et motu siderum ortum. *Secundo*, Justinus supra : Sunt, inquit, ibi hæ aquæ ad deprimendum firmamentum, ne sursum feratur. *Tertio*, Procopius : Sunt, inquit, ibi ad hoc, ut solis et lunæ radios reverberent, eosque deorsum ad terram repellant. *Quarto*, Oleaster : Positæ, ait, ibi fuerunt hæ aquæ ad hoc, ut in diluvio Noe per cataractas emissæ terram obruerent.

Prima sententia. Secunda. Tertia. Quarta.

Sed respondeo Deum voluisse has aquas supra cœlos collocare (ex aquis enim his facti sunt cœli) tum ad ornatum universi, tum ut matrix hæc cœlorum creationis index extaret, quam supra se cœli semper intuerentur. Forte etiam ad voluptatem Sanctorum existentium in cœlo empyreo, ut aquis hisce crystallinis et variegatis oculos eorum pascat : aquæ enim omnis formæ, decoris, coloris et ornatus sunt capacissimæ, ut patet in iride; quasi huc alludat Joannes *Apocal.* VII, 17 : « Deducet eos ad vitæ fontes aquarum; » et cap. XXII, vers. 1 : « Ostendit mihi fluvium aquæ vivæ splendidum tanquam crystallum. » Insuper ad hoc, ut sicut aqua hic aeri nostro, ita aquæ illæ subservirent ætheri, qui est in cœlo empyreo. Verisimile enim est cœlum empyreum non esse solidum instar ferri (alioqui enim, si naturam spectes, Sancti ibi quasi in muro compacti essent), sed habere suum aerem vel ætherem, omni rerum specie ornatissimum, per quem Beati omnia sentiunt, respirant et moventur. Denique multa mirari voluit nos Deus, non scrutari : et « major est hujus Scripturæ auctoritas, ait S. Augustinus quam omnis humani ingenii capacitas. »

Quinto et vera.

Quæres *tertio*, cur Moses non dixerit hoc die id quod dixit in cæteris : « Et vidit Deus quod esset bonum? » Respondent Catharinus et Molina : Causa est, quod firmamentum adhuc rude erat, et quarto die sole et luna perficiendum; sed obstat, quod de luce dicat : « Et vidit quod esset bona, » cum tamen die quarto eam perfecerit, in cœlo eam augendo : sic die tertio non benedixit plantis, cum tamen die quinto benedixerit animalibus. Forte hic optime dici posset, Mosen tria divinæ separationis opera, scilicet primum lucis a tenebris, secundum aquarum superarum ab inferis, tertium aquarum a terra, unica et ultima clausula complexum esse, dum post hæc tria vers. 10, dicit : « Et vidit quod esset bonum. »

Quare non dixit Moses de firmamento, vidit Deus quod esset bonum?

Addunt aliqui opus hoc non tam fuisse creationis, quam interstitii et divisionis aquarum superarum ab inferis, per interpositum firmamentum. Unde moraliter collige, quod, sicut ingens in republica et congregatione bonum est unio et concordia, sic ingens malum sit divisio et discordia, uti multis hic ostendit noster Bened. Fernandez in fine capitis.

Denique Septuaginta hic, ut in cæteris, habent καὶ *et vidit Deus quod esset bonum*; in Hebræo tamen, Chaldæo, Theodotione, Aquila, Symmacho et Vulgata id desideratur.

Moralitas.

Moraliter, firmamentum est firmitas et constantia animæ in Deo et cœlis defixæ, quæ constanter sustinet aquas superas, id est prosperitates; et inferas, id est adversitates. Hinc et homo vultu est erecto, ut cœlum assidue spectet : quin et in se

Homo est imago cœli. habet imaginem cœli : nimirum *primo*, habet caput rotundum, ut cœlum. Audi Cassiodorum lib. *De Anima*, cap. XVI : « Caput, ait, nostrum sex ossibus compaginatum, in similitudinem cœlestis sphæræ rotunda concavitate formatum est. » *Secundo*, duo oculi sunt, quasi sol et luna, quæ vicissim abscondunt se et occulantur, uti oculi qui inde nomen acceperunt. Dicti enim sunt ab occulendo, vel occultando. Audi Varronem, et ex eo Lactantium lib. *De Opificio Dei*, cap. X : « Deus, ut oculi munitiores essent ab injuria, eos superciliorum tegminibus occuluit. Unde oculos dictos esse Varroni placet. » Occurrente ergo muliere, aliave illecebra, occule oculos, ut eos serves quasi oculos, mentemque pariter a noxa. Ita noctu occulit se sol, ne quieti hominum obsit : luna per diem, ut noctu iis prosit et præluceat. *Tertio*, quia animam e cœlo Dei et angelorum similem accepit. Audi S. Bernardum *in festo S. Martini* : « Licet quodammodo cœlum sit homo, cœlestibus sine dubio spiritibus similis substantia, simul et forma : substantia quidem, quoniam spiritalis; forma vero, quia rationalis est : minime tamen levare eum ista duo sufficiunt, ut mercatur audire, quia cœlum es, et in cœlum ibis. » *Quarto*, quia cœlum dicitur a celando, ait ibidem S. Bernardus, quia in cœlo multa nobis celantur et absconduntur : ita in homine mens, cogitatio, intentio et secreta cordis celantur. *Quinto*, primus homo de cœlo cœlestis (puta Christus), et qualis cœlestis, tales et cœlestes, ait Apostolus I *Corinth.* XV, *q. d.* Qualis Christus, tales sunt et Christiani. Sicut ergo Christus est cœlum deitatis et virtutum : ita est et Christianus, in quo luna est fides, hesperus spes, sol charitas, reliqua astra cæteræ virtutes, ait S. Bernardus, sermone 27 *in Cant.*; unde de eo mystice dicitur *Isaiæ* cap. LXVI : « Cœlum mihi sedes est; » et ad litteram *Apocal.* XXI : « Vidi civitatem sanctam Jerusalem novam, descendentem de cœlo, » etc. Tale cœlum fuit mulier illa amicta sole, habens coronam stellarum duodecim in capite, et lunam sub pedibus, *Apocal.* cap. XII, puta Ecclesia, et mystice Beata Virgo.

8. VOCAVITQUE DEUS FIRMAMENTUM COELUM. — Cœlum latine a celando, id est occultando, dicitur, quod omnia celet et tegat : ita S. Augustinus, lib. *De Cognitione veræ vitæ*, cap. XLIII, tom. 9; vel, ut S. Ambrosius, dicitur cœlum quasi cælatum, id est, depictum variis stellis. Varro cœlum dici putat quasi κεῖλον, id est cavum, et sic per œ, non æ, scribendum esset cœlum. Vers. 8.

Verum Moses hebraice scripsit, non latine; et hebraice locutus est Deus, vocavitque firmamentum *scamaim*, ob causam quam superius dedi.

ET FACTUM EST VESPERE ET MANE DIES SECUNDUS. — Ne cogites Deum instar artificis, toto die in hac firmamenti fabrica, aliissque deinceps occupatum fuisse; sed fecisse eam subito, in instanti, ac per totum reliquum diem eamdem conservasse.

DE OPERE TERTIÆ DIEI.

Vers. 9. Ad quem locum aquæ congregatæ sint? 9. CONGREGENTUR AQUÆ QUÆ SUB COELO SUNT, IN UNUM LOCUM, ET APPAREAT ARIDA. — Quæres, quomodo hoc sit factum? *Primo*, aliqui putant mare in alteram terræ partem, alterumque hemisphærium esse collectum, ita ut illa pars terræ tota sit aquis cooperta et inhabitabilis, ac proinde non sint antipodes. Ita Procopius, nec abnuit S. Augustinus, lib. XVI *De Civit.* cap. IX. Verum contrarium constat ex quotidianis Lusitanorum et Hispanorum in Indias navigationibus.

Secundo, Basilius, *homil.* 4, Burgensis Catharinus, et D. Thomas, I *part.*, *Quæst.* LXIX, art. 1, putant mare hic separatum esse a terra, ut ea factum sit altius, adeoque jam globum et centrum habeat a globo et centro terræ diversum, eaque altius. Ex hac sententia facile est dare rationem, cur in locis eriam altis erumpant fontes et flumina : quia nimirum oriuntur per venas subterraneas ex mari, quod terra est altius : constat autem experientia fontes ascendere ad altitudinem suæ originis, idque fit ex naturali aquarum degravatione, qua aliæ alias propellunt, donec quasi ad æquilibrium utraque perveniat.

Suppono aquam quæ exterius apparet, multo minorem esse terra, uti clare demonstrat Alexander Piccolomineus, libro de hac re edito, et Julius Scaliger contra Cardanum, *exercitat.* 38. Nunc

Dico *primo* : Terra et aqua unum globum efficiunt; ac proinde non est aqua terra altior. Est hæc communis sententia mathematicorum, Molinæ, Pererii, Cajetani, S. Hieronymi in *Psalm.* XXXII, Chrysostomi, hom. 9 *ad Pop.*, Damasceni, lib. II *De Fide*, cap. IX et X. Et patet *primo*, ex eclipsi lunæ, quæ fit ex terra inter solem et lunam interjecta. Hæc enim eclipsis umbram dat tantum unius globi, non autem duorum : ergo terra et mare, quorum hæc est umbra, non duo, sed unus sunt globus. Terra et aqua unum globum efficiunt. Probatur. Primo.

Secundo, quia quælibet guttæ aquæ, et quælibet partes terræ ubique per eamdem lineam, recta eodem modo et via descendunt ad suum centrum : ergo idem habent. Secundo.

Tertio, quia littora et insulæ aquis eminent, ut patet, imo insulæ plures in aqua natant, et multæ locum mutare sunt visæ : ergo insulæ terraque ipsa unum cum mari globum efficiunt. Tertio.

Quarto, idem patet ex Scriptura. *Psalm.* XXIII, vers. 2 : « Ipse super maria fundavit eam (terram). » *Psalm.* CXXXV, 6 : « Qui firmavit terram super aquas. » *Psalm.* CVI, 23 : « Qui descendunt mare in navibus, » ergo non mare terra, sed terra mari est altior. Quarto.

Objectio quædam diluitur.

Dices : Quomodo ergo dicitur *Psalm.* CIII, 6 : « Super montes stabunt aquæ ? » Respondeo : « Stabunt, » id est stabant aquæ, cum scilicet, uti illo psalmo præcessit, aquæ quasi vestis amicirent et tegerent totam terram, primo et secundo mundi die : sed tertio hoc die, ad vocem Dei fugerunt in unum locum, tuneque Deus in terra fecit ascendere montes, alibi depressit eam in valles, alibi primam planitiem et campos reliquit, uti in psalmo sequitur. Idque fecit Deus, tum ad varietatem rerum; tum ut montibus mare et flumina quasi muris continerentur; tum ut montes suas pluvias et aquas distillando fœcundarent campos, eosque ab æstu et ventis protegerent.

Quare dicantur aquæ congregatæ ?

Dico *secundo* : Congregatæ sunt aquæ hoc tertio die, *primo*, quia fecit Deus ut aqua dulcis fluminum et fontium (quæ videtur esse densitas aquæ naturalis) magna parte fieret densior, congestis simul in eam exhalationibus terrestribus, et adjectis, quibus mare fieret salsum, tum ne computresceret, tum ut haberet nutrimentum pro pis-

Unde et ad quid maris salsedo ?

cibus, tum ut facilius naves sustineret. Sic ergo Deus hoc tertio die fecit mare salsum, illudque quotidie conservat additione similium exhalationum, quæ e terra vi solis et astrorum educentur, et in mare demittuntur. Ridiculum enim est, quod quidam Philosophi excogitarunt, salsedinem maris provenire vi radiorum solis, quibus fundus maris aduratur : adustione enim salsedinem nasci, ut cinis indicio nobis est; non enim sol urit nisi per lumen, quod ultra quindecim cubitos in mare non penetrare urinatores testantur : fundus autem maris multis locis quingentis, imo mille cubitis est profundus. Sic ergo Dei operatione facta aqua densior, se contraxit, et minorem locum terræ quam ante occupavit, partemque terræ reliquit aridam. Ita S. Augustinus, lib. I *De Genes. ad litt.* cap. XII.

Hoc tertio die facti montes.

Secundo, non post diluvium, uti aliqui volunt, sed hoc tertio mundi die fecit Deus terram partim subsidere, partim assurgere. Unde facti sunt montes et valles : varii quoque hiatus et cavitates in terra, in quas quasi alveos mare se recepit, ut patet *Psalm.* CIII, 7 et seq. Hoc ergo tertio die fecit Deus omnes alveos, tum maris, tum fluminum, in eosque mare et flumina segregavit. Vide Rupertum *in Genes.*, lib. I, cap. XXXIV et seq.

Concavitates sub terra quando et ad quid facte ?

Tertio, fecit Deus hoc tertio die cavitates sub ipsa terra maximas, uti experientia deprehensum est, easque implevit maxima aquarum copia, quæ proinde a multis dicitur barathrum vel abyssus; et per varios meatus cum mari conjungitur, putaturque esse matrix et origo omnium fontium et fluminum; utpote quibus per venas, quarum terra est plenissima, aquam quasi sanguinem impertit. Cujus indicium est, quod ubicumque quis fodiat, ibi pene semper inveniat aquam, ut patet in puteis, quos ubique effodi videmus. Terra enim est quasi mater viventium et mixtorum : unde sicuti in animalis omnisque hominis corpore, magna sanguinis copia est in hepate et corde, indeque per plurimas venas dispergitur per totum corpus, tam sursum quam deorsum : ita, ait Seneca, lib. III *Natur. quæst.* cap. XV, ingentes illæ cavitates sive voragines sub terra, per cuniculos quasi venas, per totam terram, etiam altam et montosam disperguntur, et certis locis terræ in fontes, rivos et flumina erumpunt. Quod ergo est hepar in homine, hoc est abyssus hæc aquarum in cavernis terræ. Verum origo fontium et fluminum alibi exactius disquirenda est.

Ex hac abysso prodiens aqua, mixta cum pluvia, tempore diluvii Noe, totam terram rursum, omnesque montes altissime opplevit et superavit, *Genes.* VII, 11 et 20. Hinc rursum S. Basilius hic *homil.* 4, Ambrosius, lib. II, cap. II et III, Hieronymus in cap. III *Habacuc*, docent omnia flumina omnesque aquarum confluxus Oceano tandem uniri. Quin et mare Caspium, quod separatum omnino videtur, per meatus subterraneos uniri Oceano Arctico, ideoque salsum esse, docent S. Basilius, Strabo, Plinius et Dionysius *de Situ orbis* : quidquid dicat Aristoteles et Ptolomæus. De hac abysso vide plura apud Conimbricenses, tract. 9 *in Meteora*, cap. IV, et Franciscum Valesium *Sacræ Philosophiæ* cap. LXIII. Hinc

Aquæ quomodo congregatæ in unum locum ?

Dico *tertio* : Dicuntur aquæ congregatæ in unum locum, id est in locum separatum a terra, ut ea fieret arida et habitabilis. *Secundo*, proprie in unum locum, quia uti jam dixi, omnes aquæ uniuntur Oceano, et huic abysso, quæ partim sub terra est, partim ei contigua est in terra, quæ est ipsum mare; una enim est hæc abyssus, cui omnis aqua per venas subterraneas quasi fonti et mammæ unitur, indeque per venas in varia loca spargitur. Voluit enim Deus aquas per varios alveos et sinus terræ immiscere, tum ut iis terra irrigaretur et fœcundaretur; tum ut ventis marinis ad salubritatem et fœcunditatem perflaretur. Porro aquæ illæ, quæ initio terram operiebant, non erant profundæ; quare facile in Oceanum et abyssum hanc profundam recludi potuerunt. Ergo non est necesse dicere partem aquarum a vento, ut vult Abulensis, aut a sole, ut vult Eugubinus, siccatam esse.

Notat Theodoretus in *Psalm.* CIII, mare furens non tam littoribus, quibus pene æquale est, quam Dei jussu, quasi fræno et tonitruo coerceri : alioqui sæpe omnia perrumperet et obrueret, uti fecit initio mundi; hinc Deus dicitur posuisse mari terminum suum, quem transgredi non possit, ubi contundat tumentes fluctus suos, *Psalm.* CIII, 9; *Job* XXXVIII, 7. Alioqui, ait S. Basilius, hom. 4 *Hexam.* : « Quid prohiberet mare Rubrum sua exundanti eluvie irrumpere in universam Ægyptum quæ ipso mari tanta est concavitate depressior, seque mari quod Ægypto adjacet conjungere, nisi Creatoris præcepto tanquam compedibus astrictum coerceretur? » Idem habet S. Ambrosius, S. Thomas, I *part.*, *Quæst.* LXIX, art. 1, et Plinius, lib. VI, cap. XXIX, ubi ex mari Rubro navigabilem alveum, non in mare Ægyptium, ut ait S. Basilius, sed in Nilum, qua parte inferne ad Delta decurrit, deducere « primus omnium, inquit, Sesostris, rex Ægypti, cogitavit, mox Darius Persarum, deinde Ptolomæus sequens, qui et duxit fossam, etc., usque ad fontes amaros; ultra deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis Rubro mari comperto, quam terra Ægypti. » Sed addit Plinius : « Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrumperetur aqua Nili, quæ sola potus præbet. » Nam priorem experientiam Sesostris, Darii et Ptolomæi, quod scilicet ab eis compertum sit mare Rubrum altius esse Ægypto, negat Strabo, lib. XVII, et ex eo Pererius : quibus favet nonnihil, quod avorum memoria Alfonsus Albuquertius, Indiæ prorex, non mare Rubrum in Nilum, sed vice versa Nilum superne ex Æthiopia decurrentem, in mare Rubrum quasi demissius, fossa ducta derivare cogitarit, idque ad hoc, ut Nilum averteret ab Ægypto, itaque Ægyptum infrugiferam et inutilem Turcis redderet : ac reipsa perfecisset, nisi morte præventus fuisset, uti narrat noster Maffeius in fine lib. V *Historiæ indic.* Addit S. Basilius in fine *homiliæ* 4, multas magnasque maris utilitates, quas videat qui volet.

APPAREAT ARIDA, — quæ prius erat limosa et aquis cooperta : unde pro *arida*, hebraice est יבשה *iabesa*, id est, exsiccata ut posset habitari, seri, fructus ferre; arida ergo non est idem quod arenosa : sic enim fuisset infrugifera; sed arida idem est quod sicca. Mansit enim in terra aliquis humor dulcis, tum ut eam faceret frugiferam, tum ut quasi gluten partes distantes jungeret, ne fatiscerent et a se invicem divellerentur; hinc rursum per venas fontium et fluviorum eam irrigavit Deus.

Vers. 10.

10. ET VOCAVIT DEUS ARIDAM TERRAM, CONGREGATIONES AQUARUM APPELLAVIT MARIA. — Est prolepsis. Nam non hoc die tertio, sed die sexto, puta cum formavit Adamum, eique indidit linguam Hebræam, tunc Deus aridam vocavit, et ab Adamo vocari jussit hebraice *erets*, id est terram; et congregationes aquarum vocavit *iammim*, id est maria, *q. d.* Hæc arida, cujus fabricam hic enarro, est illa quam vulgo hebraice *erets*, latine terram appellamus, et congregationes aquarum, quas dixi Deum fecisse, sunt illæ quas vulgo hebraice *iammim*, latine maria vocamus.

Quid *erets*, id est terra ?

Primum etymon *erets*.

Nota : Terra hebraice dicitur ארץ *erets*, vel a radice רצץ *ratsats*, id est calcare, quod ab hominibus et jumentis calcetur et habitetur : sicut terra dicitur a terendo, ut vult Junilius, Varro et Eugubinus in *Cosmopœia*; vel a radice רצה *ratsa*, id est voluit, concupivit, quod semper appetat fructum ferre, ut vult Isidorus Clarius; vel a radice רוץ *ruts*, id est cucurrit, per anti-

Secundum.

Tertium.

phrasim, quod terra minime currat, sed plane sit fixa et immobilis; aut potius quod in ea habitent et currant homines et animalia, quodque ad eam quasi infimam descendant et currant omnia gravia, circum vero eam currant omnia elementa, omnesque orbes cœlestes; atque hac de causa Deus videtur aridam hic appellasse terram, sive hebraice *erets*, a currendo, quod in ea, vel circum eam quasi basin et centrum omnia currant et moveantur. Ab Hebræo *erets* aliqui deducunt Germanicum *eerde*.

Porro maria hebraice vocantur ימים *iammim* a copia et multitudine aquarum : *iammim* enim per anastrophen litteræ *jod*, idem est quod *maim*, id est aquæ. Rursum *iammim* alludit ad radicem המה *hama*, id est sonare, strepere præ turba, copia et multitudine, uti strepit mare : unde המון *hamon* vocatur turba, multitudo, strepitus, tumultus.

11. GERMINET TERRA HERBAM. — « Germinet, » non active producendo, uti vult Cajetanus et Burgensis, sed materiam tantum ministrando : tunc enim in prima rerum creatione, Deus se solo active et efficaciter, idque subito produxit omnia germina et plantas; easque justæ et perfectæ magnitudinis, uti docent S. Thomas, I *part.*, *Quæst.* LXX, art. 1; Abulensis, Pererius et alii passim; imo Psaltes, *Psalm.* CIII, 14 : « Producens, inquit, fœnum jumentis, et herbam servituti hominum. » Jam autem terra ad germina etiam effective concurrit, præsertim si semine sit imbuta : terra enim per semen pyri, producit pyrum; per semen pomi, producit pomum; seipsa vero sine semine, si pluvia irrigetur, et a sole calefiat, producit gramina (1). Porro, quam terra sit benigna mater, et nutrix omnium viventium, eleganter docet Plinius, lib. II, cap. LXIII : « Sic hominum illa, inquit, ut cœlum Dei, quod nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper; novissime complexa gremio, jam a reliqua natura abdicatos, tum maxime ut mater operiens. » Et mox : « Hæc benigna, mitis, indulgens, ususque mortalium semper ancilla, quæ coacta generat? quæ sponte fundit? quos odores saporesque? quos succos? quos tactus? quos colores? quam bona fide creditum fœnus reddit? quæ nostri causa alit? »

Porro miratur, et merito, S. Basilius Dei in ger-

(1) Alii דשא et עשב ita inter se differre docent, ut illud sit herba tenera et humilis, hoc vero grandior. Cf. *Prov.* XXVII, 25. Itaque in hoc commate in tres veluti classes, quidquid emittit terra, dividitur : *a*) Est tenera herba, sine semine, saltem conspicuo, דשא; *b*) quæ semen profert, majorque est, עשב; *c*) arbores, sub quibus arbusta continentur עץ פרי. Notum est, multos, imo plerosque omnes olim credidisse, herbas tenuiores, in quibus nec validior radix, nec semen propter tenuitatem cernitur, αὐτομάτως oriri. Aliis דשא עשב est pleonastica locutio, qualis *cæsum tuti*, Ps. XI, 3; *pluvia imbris*, Zach. X, 1; *graminis herba* apud Virgilium; ἐνδῆ; λέχος, *lecti torus*, apud Sophoclem, *Antig.* 435.

007677

minibus providentiam, quæ in culmos numero pares radicibus emicant, seseque attollunt. « Germen interim, ait, dum continenter tepefit, eum humorem quem exsugit per radiculas, vi caloris ipsum e terra prolicientis, quantum moderatæ suæ alimoniæ satis sit adsciscit, quod reliquum ejus est dispensat ac dispertitur in culmum, corticem, in thecas, hoc est loculos sive valvulas, in triticum, in ipsas denique aristas. » Et mox : « Vide quomodo geniculis præcingantur culmi frumenti, ut illis velut quibusdam vinculis corroborati, spicarum facile pondus ferant et sustineant, cum plenæ jam fructuum gravidæque ad humum suo pondere inclinant. Quapropter avena quidem inanis atque vacua tota est, quod nullo prorsus culminis pondere premitur : contra frumentum natura geniculato culmo, quasi vinculis, confirmasse videtur. In theca vero granum recondidit, ne sit exposita frugilegis avibus præda : insuper et aristarum vallo, velut telis objectis animalculorum noxam abarcet. » Plura deinde affert de vite, ejusque claviculis, quibus se arboribus nectit, et ad earum culmen scandit. Ac paulo post symbolice applicans homini : Simili modo, inquit, Deus « sensus nostros in sublime erexit, neque permisit in humum nos esse dejectos, ac dignos esse qui conculcemur. Vult etiam nos quasi claviculis, sive capreolis quibusdam, amplexibus charitatis proximis inniti et adhærere, et in ipsis etiam conquiescere, ut jugi affectu sursum versus feramur, et quasi arbustivæ vites nos ipsos adæquemus sublimium fastigiis arborum. Quin et a nobis exposcit, ut dum defodimur sustineamus. » Et inferius : « Arborum, ait, quarum rami prolixiores sunt, porrecti late et expansi per aerem, earum et radices profundiores sunt, et circumquaque late etiam diffunduntur, perinde quasi natura fundamenta quædam, proportione respondentia superorum ponderibus subjecisset. Jam vero detruncatas nonnulli pinus, aut incensas ustasque flammis, in querceta observarunt verti. Sunt et quas suæ naturæ vitium agricolæ cura deponere ac extrudere novimus, ut punicas acidas, amygdalasque amaras. Cum enim ima in parte radici propinqua stipite perforatæ, cuneum ex pino pinguem per medium adactum medullam susceperint, saporis tum fastidio in gratum usum mutato, dulcescunt. » Subdit palmas alias esse mares, alias feminas, et feminam « in marem pronam blandioribus ramis nutare, quasi gestientem et amplexum maris percupientem, stirpium vero cultores inter ramos tunc quasi semina quædam, maris florem seu fructum immittere, atque ita illam quasi voluptatem inde percipere, seseque rursum erigere, et ad formam propriam suas restituere comas. Hæc eadem de ficis etiam asserunt. Quamobrem alii juxta ficeta caprificos serunt, alii caprifici grossos inter se colligatos injiciunt ficis, atque hoc pacto ficorum imbecillitati medentur, defluentem jam labentemque fructum ipsarum grossis istis fulcientes. » Deinde idipsum moribus applicans : « Quid, ait, istud sibi naturæ vult ænigma? Quod ipsi quoque nos ab alienis a fide, non raro debemus desumere intentam animi acrimoniam, vimque bonorum operum efficacem, » v. g. cum videris gentilem, vel hæreticum temperantem, modestum, probum, acriter excitare, ut in iisdem virtutibus emineas, itaque velut ficus a grossis exacuta, fructuum tuorum inhibeas defluvium, et accuratius eos enutrias. Hæc et plura S. Basilius homilia 5 *Hexameron*.

Et facientem semen, — *q. d.* Producat terra herbam, quæ possit semen ad speciei suæ propagationem facere, id est seminare.

Et lignum pomiferum, — id est, arborem fructiferam, ut habent Hebræa. Pomum ergo ponitur pro quovis arborum fructu.

Cujus semen in semetipso sit, — quod sibi simile gignendi vim habeat, per semen, quod habet in seipso, puta in suo vel fructu, vel folio, vel radice, vel ramis. Nam multæ plantæ non habent semen proprie dictum, ut patet in salice, gramine, menta, croco, allio, arundine, ulmis, populis, etc.; sed hæc habent aliquid loco seminis, scilicet in ipsis radicibus vim quamdam propagativam, ut patet in arundine, etc. Ita S. Ambrosius et Basilius. Idque hoc fine, ut, cum plantæ individuæ intereunt, maneant tamen in semine et fructu, quem ex se propagant; itaque quamdam quasi immortalitatem et æternitatem, quam naturaliter ambiunt, consequantur, ut scilicet semper sint, et semper perdurent in sua propagine.

12. Protulit terra. — Hinc patet hoc tertio die terram non tantum virtutem producendi plantas accepisse, ut videtur velle S. Augustinus, lib. V *De Genes. ad litt.* cap. IV et V; sed illo ipso, quo Deus jussit, momento terram actu omnes plantarum species, easque adultas, multas etiam cum fructu maturo produxisse : Dei enim perfecta sunt opera. Ita S. Basilius et Ambrosius. Vers. 12. Arbores et bestiæ perfectæ esse creatæ, docet S. Basilius.

Idem dico de animalibus et homine, creatis die sexto, videlicet omnia creata esse in magnitudine, vigore et robore perfecto, ut docent communiter DD. Ex dictis sequitur hoc die tertio etiam paradisum esse plantatum, ornatumque mira arborum varietate et pulchritudine, de quo cap. II. Hoc die tertio paradisus plantatus.

Nota, hoc die tertio terram quoque produxisse herbas venenatas, item rosam cum spinis : hæ enim quasi connaturales rosæ, eique congenitæ sunt. Negat hoc posterius de rosa S. Basilius homil. 5 *Hexam.*, et S. Ambrosius lib. III *Hexam.* XI. Prius negant Beda, Rupertus, Rabanus et Alcuinus, putantque quod ante hominis lapsum terra nihil noxium, puta nullam herbam venenatam, non spinas, non tribulos, imo nec arborem sterilem protulerit : hæc enim post peccatum in ejus pœnam esse producta. Verum Herbæ venenatæ, rosa cum spinis ab initio fuerunt sic et animalia noxia.

contrarium docent S. Basilius et S. Ambrosius loco citato cap. IX, et Damascenus lib. II *de Fide*, cap. X, idque verius est : tum ne eorum pulchritudo deesset universo, tum quia quæ homini venenata sunt, aliis rebus prosunt, et utilia sunt aliis animalibus, ut ibidem docet S. Ambrosius. Sic enim cicuta, quæ homini est noxia, vaccis est in deliciis : « Cicuta, ait Basilius, sturni vescuntur, et tamen propter corporis constitutionem a veneno non occupantur. Cum enim pertenues habeant ad corda penetrantes meatus, fit ut ante devoratam cicutam concoquant, quam inde lethale gelu ad præcordia pervenerit. Elleborus autem coturnicibus est cibus, nec ab eo, peculiari quadam temperatione, detrimenti quidquam percipiunt. » Tum quia eadem utilia sunt homini. « Nam per mandragoram, ait S. Basilius, medici somnum advocant et invitant : succo vero papaveris vehementes corporis dolores sedant. Quidam rabientem appetentiam esitando cicutam tabefecerunt, et sensim extinxerunt, ac elleboro non pauca, sed et diuturna corporis vitia radicitus extirparunt. » Tum quia Deus ante peccatum Adæ per sex creationis dies omnes omnino rerum species produxit, fecitque universum perfectum : nec post hos sex dies ullam novam speciem creavit, unde cap. seq., vers. 1, dicitur Deus sex diebus creasse omne virgultum agri, et die septimo quievisse. Quare idem dico de lupis, scorpiis aliisque animalibus noxiis, scilicet ea producta esse cum aliis non noxiis die quinta ; idque patet ex serpente, qui tentavit et seduxit Evam. Nihil tamen horum nocere potuisset homini, si is in innocentia mansisset; quæ innocentia conjunctam habebat et exigebat ab homine prudentiam, ut scilicet caute tractaret rosas ne in spinas impingeret; rursum, ne irritaret lupos et feras contra se : alioqui enim sua culpa et imprudentia, ac proinde jam non innocens, sed nocens, ab eis læsus fuisset. Vide dicta *Sap.* I, 14.

Hoc die mineralia, venti, et quæ terram perficiunt, creata sunt.

Nota *secundo* : cum hic dies tertius sit is, quo Deus terram perfecte formavit et ornavit, hac de causa omnino verisimile est, hoc pariter die producta esse marmora, metalla, mineralia fossiliaque omnia, rursum ventos. Hi enim terram, terræque viventia eventilant, purumque aerem aspirant; sine ventis enim nec plantæ, nec homines vivere aut vegetari possent.

Denique putat Molina hoc die productum esse infernum in centro terræ. Sed jam ante dixi, verius esse eum primo die, statim a casu Luciferi, esse productum.

Non in autumno, sed in vere mundus creatus est.

Quæres, quo anni tempore mundus a Deo sit conditus? Multi Hebræi, Lyranus, Abulensis, Oleaster et Arias Montanus censent mundum creatum esse in æquinoctio autumnali : tunc enim fructus sunt maturi : jam autem fructus fuisse maturos patet ex pomo vetito, quod comedit Adam.

Sed respondeo : Verius est mundum creatum esse in æquinoctio verno. *Primo*, quia id docent passim omnes Patres, quos vide apud Molinam et Pererium; quin et Poetæ, ut Virgilius lib. II *Georg.*, loquens de prima nascentis origine mundi : Probatur. Primo.

—— Ver, ait, illud erat : ver magnus agebat
Orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri.

Secundo, quia ver est pulcherrimum anni tempus; tale autem decuit felicitatem status innocentiæ, et in vere redemptus et recreatus est mundus per Christum : ergo videtur in vere pariter creatus esse mundus. *Tertio*, quia idipsum definit Concilium Palæstinum, habitum sub Victore Pontifice, præside Theophilo, anno Christi 198, quod citat et refert Beda lib. *De Æquinoctio verno*. Fuit hoc Concilium particulare, non generale; ac proinde definitiones eius, licet non sint de fide, sunt tamen magnæ auctoritatis. Quin et Concilium hoc hanc suam sententiam probat ex verbo *germinet* : in vere enim terra germinare incipit. *Secundo*, idem Concilium docet mundum esse conditum in æquinoctio verno, idque probat ex eo, quod Deus tunc divisit lucem a tenebris, scilicet in æquales partes : quæ divisio fit in æquinoctio. Addit *tertio*, idem Concilium, primum diem mundi fuisse 8 Kalend. aprilis, id est 25 martii, quo et B. Virgini annuntiatus, simulque in eam et incarnatus est Christus, et quo post 34 annos vel passus, vel, ut exacti quidam chronologi volunt, a morte resurrexit. Rursum certum est hunc diem fuisse Dominicum : quanquam eo anno quo incarnatus est Christus, 25 martii incidit, non in Dominicum, sed in feriam sextam. Feria enim sexta tam incarnatum, quam passum esse Christum, natum vero et resurrexisse die Dominico, ex S. Athanasio, Augustino et aliis docet Franciscus Suarez, III p., Q. 35, in fine. Secundo. Tertio. In æquinoctio. Eo die mundus est conditus, quo incarnatus est Christus. Conditus est die Dominico.

Quare mirum est, eumdem Bedam, sui, ut videtur, oblitum, lib. *De Ratione temp.* cap. XI, dicere, mundum creatum esse 18 martii, non 25.

Respondeo objectioni.

Ad argumentum Hebræorum respondeo, initio mundi non omnes, neque ubique fuisse fructus maturos hoc die tertio productos (nihil enim tale asserit Scriptura), sed Deum in plantis et arboribus produxisse, in his quidem folia, in illis vero flores amœnissimos : in aliis fructus maturescentes, in aliis fructus maturos, pro natura, qualitate et conditione tam plantæ et arboris, quam regionis cujusque. Nam in vere multis in locis, fructus non pauci sunt maturi, et forte in paradiso plurimi erant tunc maturi.

Moraliter Theodoretus, lib. IV *de Providentia*, qui est de Materia et Mundo : « Cum stationes anni videbimus suis quamque pertransire temporibus, cum terræ pluviam dispensari, cum terram germinare, cum virentibus herbis obduci, undare segetes, prata floribus renidere, comare silvas, ramos arborum fructibus prægravari, linguam moveamus in ejus laudem qui hæc terræ dona contribuit. Ne vero montium Nymphas, neve